

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Simon Johansson

Rätten att citera

Om citatreglernas innebörd och räckvidd

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Wennersten

Termin: HT 2022

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING.....	5
FÖRORD	6
FÖRKORTNINGAR	7
1 INLEDNING.....	9
1.1 Introduktion i ämnet.....	9
1.2 Syfte och frågeställningar	10
1.3 Avgränsningar	10
1.4 Metod och material.....	11
1.5 Forskningsläge.....	14
1.6 Disposition	16
2 GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER	17
2.1 Rätten till immateriell egendom.....	17
2.2 Yttrandefrihet, informationsfrihet, pressfrihet och friheten för konsten	18
3 SÄRSKILT OM ENSAMRÄTTEN	21
3.1 Ensamrättens bevekelsegrunder.....	21
3.2 Citaträtten som inskränkning av ensamrätten	22
4 DEN UPPHOVSRÄTTSLIGA CITATRÄTTEN	24
4.1 Citaträtten i den upphovsrättsliga systematiken.....	24
4.2 Det upphovsrättsliga begreppet citat.....	25
4.3 Den upphovsrättsliga citatregelns bevekelsegrunder	26
4.4 Harmoniseringen av citaträtten inom EU	26
4.4.1 Generellt.....	26
4.4.2 Direktivkonform tolkning och unionsrättsliga begrepp.....	28
4.4.3 Grundläggande rättigheter och allmänna principer	29
4.5 Krav på att det citerade verket ska ha gjorts tillgängligt för allmänheten	31
4.6 Krav på syfte och omfattning vid användning av citat.....	36

4.7	Vad är möjligt att citera?	38
4.8	Upphovsmannens ideella rätt vid citering.....	40
4.8.1	Generellt.....	40
4.8.2	Namn- och källangivelse.....	41
4.8.3	Respekträtt.....	42
4.9	Särskilt om trestegsregeln	43
4.10	Analys.....	44
5	DEN FORMGIVNINGSRÄTTSLIGA CITATRÄTTEN	51
5.1	Citaträtten i den formgivningsrättsliga systematiken.....	51
5.2	Den formgivningsrättsliga citaträttens bakgrund och bevekelsegrunder	51
5.3	Den formgivningsrättsliga citatregelns uppbyggnad.....	53
5.3.1	Återgivning i syfte att citera.....	53
5.3.2	God affärssed	55
5.3.3	Kravet på proportionalitet	55
5.3.4	Kravet på källangivelse	56
5.4	Förhållandet till upphovsrätten	56
5.5	Analys.....	57
6	AVSLUTNING	59
6.1	Skillnader och likheter citatreglerna emellan.....	59
6.2	Sammanfattande slutsatser	62
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	64
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	72

Summary

Both copyright law and design law provide rules that limit the exclusive rights of the rightsholders in order to allow users to quote protected works and other protected subject matter. Such rules are prescribed in section 22 of the Swedish Copyright Act (SFS 1960:729), section 7 paragraph 3 of the Swedish Design Protection Act (SFS 1970:485) and article 20.1 c of the EU Design Regulation.

The aim of this thesis is to examine the scope and the content of the quotation exceptions provided for in copyright law and design law, respectively. By applying the legal dogmatic method, the study focuses on identifying and defining the factors that determine whether a quote is lawful or not. The thesis also examines the motives behind the quotation exception provisions.

The quotation exception provisions are subject to harmonisation on EU level through article 5.3 d of the EU Infosoc Directive, article 13.1 c of the EU Design Protection Directive and article 20.1 c of the EU Design Regulation. By applying the EU legal method, the thesis also examines whether the EU law in question is correctly implemented into Swedish national law. Regarding the field of copyright law, the thesis argues that there is a possibility that Swedish national law does not meet the requirements demanded by EU law. In this respect, the Swedish view regarding quotation of artworks can be questioned from an EU law perspective. Regarding the field of design law, the conclusion is drawn that Swedish national law fulfils the requirements provided for by EU law.

The thesis also examines the differences and similarities between the quotation exception in copyright law and the quotation exception in design law. The conclusion is drawn that several differences can be identified between the provisions in question. A critical analysis of the consequences of this discrepancy is also presented in the thesis. The analysis mainly focuses on the consequences in relation to subject matter which is subject to both copyright protection and design protection. The thesis concludes that the discrepancy influences the possibility to make quotations from subject matter which is subject to dual protection in this sense. The differences between the quotation exceptions provided for in copyright law and design law respectively, also result in different fundamental rights being put against each other. This, in turn, affects the rightsholders' right to intellectual property and the right to free speech for users of protected subject matter.

Sammanfattning

Både på upphovsrättens område och på formgivningens område inskränks rättighetsinnehavarnas ensamrätt av regler som gör det möjligt citera ur skyddade alster. Den upphovsrättsliga citatregeln stadgas i 22 § upphovsrättslagen (1960:729). Den formgivningsrättsliga citatregeln återfinns i 7 § 3 mönsterskyddslagen (1970:485) och i artikel 20.1 c i formgivningsförordningen.

I uppsatsen görs en rättsdogmatisk undersökning i syfte att fastställa citatreglernas innebörd och räckvidd på upphovsrättens område respektive formgivningens område. Undersökningen fokuserar i detta avseende på att identifiera vilka rättsliga ramar som avgränsar rätten att citera och på att precisera innebörden av de faktorer som avgör huruvida ett citat är tillåtet eller inte. I uppsatsen genomförs även en undersökning av vilka bevekelsegrunder som ligger bakom citaträtten.

Citrätten harmoniseras på EU-nivå genom artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet, artikel 13.1 c i mönsterskyddsdirektivet och artikel 20.1 c i formgivningsförordningen. I uppsatsen skärskådas därför även citatreglerna genom tillämpning av EU-rättslig metod i syfte att utröna huruvida svensk rätt uppfyller de EU-rättsliga kraven vad gäller rätten att citera på upphovsrättens respektive på formgivningens område. Slutsatsen följer i detta avseende att svensk rätt i princip uppfyller de EU-rättsliga kraven på upphovsrättens område men att synen på citering av konstverk i svensk rätt kan ifrågasättas ur ett EU-rättsligt perspektiv. På formgivningens område fastställs att svensk rätt överensstämmer med de EU-rättsliga kraven.

I uppsatsen görs även en utredning av vilka skillnader och likheter som föreligger mellan den upphovsrättsliga citaträtten och den formgivningsrättsliga citaträtten. Det konstateras att det i många avseenden föreligger skillnader i citatreglerna emellan. Uppsatsen utmynnar i en kritisk analys av konsekvenserna av regeldiskrepansen på citaträttens område med särskilt fokus på de alster som omfattas av både upphovsrättsligt skydd och formgivningsrättsligt skydd. I uppsatsen dras slutsatsen att regeldiskrepansen påverkar möjligheten att citera ur alster som omfattas av dubbla skydd. Skillnaderna medför även att olika grundläggande rättigheter och intressen ställs mot varandra, något som i sin tur kan leda till konsekvenser avseende rättighetsinnehavarnas rätt till immateriell egendom och användarnas yttrandefrihet.

Förord

Detta examensarbete avslutar den resa som påbörjades i augusti 2018. Minnena från min studietid kommer jag att bära med mig med glädje och stolthet resten av livet och det är inte utan visst vemod som jag nu tar avsked av Juridicum. Det finns ett antal personer som har hjälpt mig under resans gång. Till dessa vill jag nu rikta min tacksamhet.

Inledningsvis vill jag tacka min handledare Ulrika Wennersten för värdefulla kommentarer och synpunkter under uppsatsskrivandets gång.

Jag vill även tacka Joakim för vår vänskap och för bidraget med språkliga expertkunskaper.

Jag vill tacka alla vänner som har gjort min tid i Lund minnesvärd. I detta avseende vill jag rikta ett särskilt tack till Ellen och Rickard, för allt från korrekturläsning till allmän omtänksamhet. Ni är bäst.

Slutligen vill jag också tacka min familj. Även om vi befinner oss långt ifrån varandra vet jag att ni alltid finns där för mig. Utan er hade jag inte tagit mig någonstans.

Lund i januari 2023,

Simon Johansson

Förkortningar

1 LU	Första lagutskottet
AK	Auktorrättskommittén
BK	Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk
Databasdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 96/9/EG av den 11 mars 1996 om rättsligt skydd för databaser
DSM-direktivet	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/790 av den 17 april 2019 om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden och om ändring av direktiven 96/9/EG och 2001/29/EG
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
Europadomstolen	Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter
FEU	Fördraget om Europeiska unionen
Formgivningsförordningen	Rådets förordning (EG) nr 6/2002 av den 12 december 2001 om gemenskapsformgivning
HD	Högsta domstolen
ICCPR	Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
ICESCR	Förenta nationernas konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
Infosoc-direktivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället

ML	Mönsterskyddslag (1970:485)
Mönsterskyddsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 98/71/EG av den 13 oktober 1998 om mönsterskydd
PMÖD	Patent- och marknadsöverdomstolen
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
Rskr.	Riksdagsskrivelse
Rättighetsstadgan	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser
TRIPS-avtalet	Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
UDHR	Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk
Uthyrnings- och utlåningsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/115/EG av den 12 december 2006 om uthyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upphovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter
WCT	WIPO Copyright Treaty
WIPO	World Intellectual Property Organization
WPPT	WIPO Performances and Phonograms Treaty

1 Inledning

1.1 Introduktion i ämnet

”Citaträtt styrs av luddiga regler”¹ konstaterar Svensson i en artikel i Dagens Nyheter den 28 juli 2013. Svensson anför att bedömningen av hur mycket som är godtagbart att låna eller efterlikna på musikens, filmens och litteraturens område närmast görs *in casu* och att citatregeln inte sätter några tydliga gränser i detta avseende.² Eftersom citaträttens innebörd och räckvidd inte förefaller vara klarlagd är det av intresse att genomföra en undersökning i syfte att fastställa dess ramar.

Olsson var av uppfattningen att citaträtten utgör en gammal princip på upphovsrättens område.³ Den upphovsrättsliga citatregeln återfinns i 22 § i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, URL. Citatregeln gör det möjligt att under vissa förutsättningar förfoga över en rättighetsinnehavares verk utan ett föregående medgivande från denne. Även om det generellt sett talas om en rätt att citera är det enligt Rosén inte fråga om någon reell rättighet som är utrustad med någon sanktion.⁴ EU-domstolen har dock angett att citaträtten utgör en rättighet till förmån för användarna av skyddade alster.⁵

Citrätten är inte exklusivt hänförlig till upphovsrättens område. I 7 § 3 mönsterskyddslagen (1970:485), ML, stadgas att utnyttjanden som innebär återgivning i syfte att citera eller undervisa undantas från mönsterrätten. En motsvarande regel finns i artikel 20.1 c i formgivningingsförordningen⁶.

Det är möjligt att erhålla både upphovsrättsligt skydd och formgivningingsrättsligt skydd avseende vissa typer av alster.⁷ Med tanke på överlappningen i skyddet är det även av värde att utreda huruvida det finns några skillnader och likheter mellan citatreglerna på respektive område.

¹ Svensson, Mathilda: Citaträtten styrs av luddiga regler. Dagens Nyheter söndagen den 28 juli 2013 s. 9.

² Se Svensson, Mathilda: Citaträtten styrs av luddiga regler. Dagens Nyheter söndagen den 28 juli 2013 s. 9.

³ Se Olsson (2018) s. 207.

⁴ Se Bernitz m.fl. (2020) s. 99.

⁵ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 54; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 70; jfr. C-117/13 Eugen Ulmer, EU:C:2014:2196, p. 43.

⁶ Rådets förordning (EG) nr 6/2002 av den 12 december 2001 om gemenskapsformgivning.

⁷ Jfr. 10 § första stycket URL; artikel 17 i mönsterskyddsdirektivet; skäl 8 i mönsterskyddsdirektivet; artikel 96.2 i formgivningingsförordningen; skäl 32 i formgivningingsförordningen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att undersöka hur långt citaträtten sträcker sig på upphovsrättens respektive formgivningensrättens område. Därutöver syftar uppsatsen till att utreda vilka skillnader och likheter som föreligger mellan den upphovsrättsliga citaträtten och den formgivningsrättsliga citaträtten. Uppsatsen ämnar utmynna i en kritisk analys av konsekvenserna av eventuell regeldiskrepans på citaträttens område med särskilt fokus på alster som omfattas av både upphovsrättsligt skydd och formgivningsrättsligt skydd.

För att uppnå syftet ska följande frågor besvaras:

- Hur långt sträcker sig citaträtten på upphovsrättens respektive formgivningensrätten område?
- Vad är citatreglernas bevekelsegrunder på upphovsrättens respektive formgivningensrättens område?
- Uppfyller svensk rätt de EU-rättsliga kraven vad avser möjligheten att citera på upphovsrättens respektive formgivningensrättens område?
- Föreligger det skillnader och likheter mellan den upphovsrättsliga citaträtten och den formgivningsrättsliga citaträtten? Hur påverkar dessa eventuella skillnader och likheter möjligheten att citera ett alster som omfattas av både upphovsrättsligt skydd och formgivningsrättsligt skydd?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen undersöker citaträtten på upphovsrättens respektive formgivningensrättens område. Av utrymmesskäl utreds inte huruvida det är möjligt att citera enligt det varumärkesrättsliga och det patenträttsliga regelverket, trots att dessa typer av skydd, under vissa förutsättningar, kan kumuleras med det upphovsrättsliga respektive det formgivningsrättsliga skyddet.

Uppsatsen fokuserar på citaträtten som en inskränkning av den upphovsrättsliga och formgivningsrättsliga ensamrätten. En närmare utredning av förutsättningarna för skydd, skyddets uppkomst och ensamrättens innebörd görs inte i uppsatsen.

Vad avser upphovsrätten utgår uppsatsen särskilt från citatregeln i 22 § URL och dess motsvarighet i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet⁸. Mot bakgrund av den nära kopplingen till bestämmelsen i 22 § URL omfattar undersökningen

⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället.

även konstcitatregeln i 23 § URL. Även om konstcitatregeln kan sägas implementera olika bestämmelser i artikel 5 i Infosoc-direktivet behandlas regeln endast i förhållande till artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet. Bestämmelserna om återgivning av konstverk i 20 a § URL och 24 § URL behandlas inte i uppsatsen. En heltäckande undersökning av möjligheten att återge verk, skyddade formgivningar och andra skyddade alster faller alltså utanför uppsatsens ramar.

Citaträtten omfattar även de upphovsrätten närstående rättigheterna som tillkommer utövande konstnärer, framställare av ljud- och bildupptagningar, radio- och TV-företag, framställare av presspublikationer, framställare av kataloger samt fotografer. Av utrymmesskäl behandlas citaträttens påverkan på dessa rättigheters omfattning mycket kortfattat i uppsatsen.

Uppsatsen utgår från en svensk rättstillämpares perspektiv. Eftersom traktatförpliktelser inte kan åberopas direkt i svensk domstol behandlas citatbestämmelserna i de internationella överenskommelserna kortfattat.

I uppsatsen beaktas inte heller det pågående arbetet inom EU med att uppdatera de formgivningsrättsliga reglerna. Detta eftersom förslaget till ändring av formgivningsförordningen⁹ och förslaget till omarbetning av mönsterskydds-direktivet¹⁰, som EU-kommissionen har lagt fram, i skrivande stund inte har resulterat i några bindande rättsakter.

1.4 Metod och material

För att uppnå syftet med uppsatsen tillämpas den rättsdogmatiska metoden i undersökningen. Jareborg har beskrivit metoden som vetenskaplig rekonstruktion av rättssystem.¹¹ Enligt Kleineman utgör principerna för användandet av de allmänt accepterade rättskällorna utgångspunkten vid tillämpning av den rättsdogmatiska metoden.¹² Kleineman menar att innehållet i gällande rätt går att utröna genom att använda och analysera innehållet i de allmänt accepterade rättskällorna.¹³ Med de allmänt accepterade rättskällorna avses lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och rättsdogmatiskt inriktad litteratur.¹⁴

Kleineman betonar att lag och rättspraxis från prejudikatinstanserna har formell auktoritet och naturligt ska tillmätas störst betydelse vid användning av den rättsdogmatiska metoden.¹⁵ Enligt Kleineman kan även uttalanden i

⁹ COM(2022) 666 final.

¹⁰ COM(2022) 667 final.

¹¹ Se Jareborg (2004) s. 4.

¹² Se Kleineman (2018) s. 21; jfr Sandgren (2021) s. 51 f.

¹³ Se Kleineman (2018) s. 26.

¹⁴ Se Kleineman (2018) s. 27 f.; Jareborg (2004) s. 8.

¹⁵ Se Kleineman (2018) s. 27 f.; Jareborg (2004) s. 8; jfr. Sandgren (2021) s. 47 f.

lagförarbeten tillmätas formell auktoritet. Kleineman påpekar dock att förarbetsuttalanden aldrig i sig slås fast av lagstiftaren och att en normalspråklig tolkning av en lagregel i kombination med mer ändamålsinriktade argument kan medföra att ett förarbetsuttalande ska lämnas utan hänseende vid tolkning av en lagregel.¹⁶ Vad gäller den rättsdogmatiskt inriktade litteraturen menar Kleineman att den inre logik som finns i det aktuella litteraturstyckets analys avgör dess rättskällevärde.¹⁷ Kleineman anser att rättsdogmatiskt inriktad litteratur endast kan framträda som fristående rättskälla genom interaktion med andra auktoritativa rättskällor.¹⁸

I uppsatsens syfte ingår även att analysera konsekvenserna av eventuell regeldiskrepans på citaträttens område. I detta avseende anläggs ett internrättsligt perspektiv där lagstiftningen analyseras utifrån rättens egna utgångspunkter och bevekelsegrunder. En analys av detta slag är möjlig inom ramen för den rättsdogmatiska metoden förutsatt att kravet på bundenhet till rättskällorna respekteras.¹⁹

Undersökningen har företagits utifrån en svensk rättstillämpares perspektiv. Eftersom upphovsrätten och formgivningrätten är föremål för harmonisering på EU-nivå måste de svenska nationella rättskällorna hanteras i förhållande till de EU-rättsliga källorna. Med anledning av detta tillämpas också EU-rättslig metod i undersökningen.

Genom fördraget om Europeiska unionen, FEU, har EU:s institutioner tilldelats kompetens att anta rättsakter som är bindande för medlemsstaterna.²⁰ Därtill har EU-domstolen tilldelats exklusiv kompetens att uttolka dessa rättsakter.²¹ De EU-rättsliga källorna kan indelas i två huvudkategorier: bindande rättskällor och vägledande källor.²² Primärrätt, bindande sekundärrätt, internationella avtal och allmänna rättsprinciper utgör bindande rättskällor.²³ Dessa källor, tillsammans med EU-domstolens praxis, utgör det primära tolkningsunderlaget avseende tolkningen av harmoniserade bestämmelser, även om en regel har genomförts i svensk lagstiftning.²⁴ Detta bygger på principen om unionsrättens företräde, som utgör en grundläggande princip på EU-

¹⁶ Se Kleineman (2018) s. 28 f.; jfr. Peczenik (1995) s. 40 f.

¹⁷ Se Kleineman (2018) s. 33 f.; jfr. Kleineman (1994/1995) s. 645 f.

¹⁸ Se Kleineman (2018) s. 36.

¹⁹ Jfr. Kleineman (2018) s. 35 ff. och 44. Jfr. mot Sandgren (2021) s. 51 ff.

²⁰ Se artikel 14.1 FEU och artikel 16.1 FEU.

²¹ Se artikel 19.1 FEU; Reichel (2018) s. 111 Se vidare Axhamn (2016) s. 48 ff. om EU-domstolens tolkningsmetoder.

²² Jfr. Hettne (2011) s. 40 f.

²³ Se Hettne (2011) s. 40 f.

²⁴ Se Reichel (2018) s. 125 f.

rättens område.²⁵ Reichel menar även att motiveringen som återfinns i varje EU-rättslig rättsakts preambel har auktoritativ ställning inom EU-rätten.²⁶

Med beaktande av den EU-rättsliga metoden har materialet valts med utgångspunkt i den aktuella bindande sekundärrätten på upphovsrättens respektive formgivningingsrättens område. Undersökningen bygger därför till stor del på de avgöranden där EU-domstolen har uttalat sig om tolkningen av citatreglerna i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet respektive artikel 20.1 c i formgivningingsförordningen. Även de avgöranden som EU-domstolen hänvisar till i dessa rättsfall har beaktats i undersökningen, i den mån de har bedömts vara relevanta för undersökningen. Urvalet av rättsfall har även gjorts med ledning av hänvisningar i litteraturen.

Rättspraxis från Europadomstolen angående skyddet för yttrandefriheten har beaktats i den mån den hänvisas till av EU-domstolen eller i litteraturen.²⁷ Svenska lagförarbeten och prejudicerande domstolsavgöranden från svenska domstolar har använts som rättskälla i den mån dessa har ansetts vara förenliga med EU-rätten.²⁸ I detta avseende har en genomgång gjorts av samtliga förarbetsuttalanden och prejudicerande domstolsavgöranden som berör tolkningen av citatreglerna i 22 § URL respektive 7 § 3 ML.²⁹ Sedan har ett urval gjorts efter analys av dess förenlighet med EU-rätten. I viss mån har lagförarbeten och domstolsavgöranden som inte är förenliga med EU-rätten använts för att belysa diskrepansen mellan nationell rätt och EU-rätten.

Förarbeten till unionsakter och generaladvokatens förslag till avgöranden har använts i viss omfattning i uppsatsen. Källorna har inte en auktoritativ ställning inom EU-rätten och benämns som vägledande av Hettne.³⁰ De har använts, i den mån de bedömts vara förenliga med den bindande EU-rätten, i syfte att berika analysen.

Uppsatsen bygger dessutom på rättsdogmatisk litteratur. Den använda litteraturen har till stor del bestått av de kommentarer och artiklar som berör tolkningen av citatreglerna. Till viss del har läroböcker använts. Urvalet har gjorts

²⁵ Se mål 6/64 Costa mot E.N.E.L., EU:C:1964:66; Förklaringar om bestämmelser i fördragen, Förklaring 17 om företräde. Se vidare Hettne (2011) s. 173 ff.

²⁶ Se Reichel (2018) s. 125 f.

²⁷ Europadomstolens praxis är relevant eftersom rättigheterna i artikel 11 i rättighetsstadgan ska ges samma innebörd och räckvidd som rättigheterna i artikel 10 i EKMR, se kapitel 2.2.

²⁸ Jfr. Reichel (2018) s. 125 f. EU-rättsliga tolkningskrav äger företräde framför förarbetsuttalanden, se C-371/02 Björnekulla Fruktindustrier, EU:C:2004:275, p. 13.

²⁹ PMÖD är inte en formell prejudikatinstans men dess avgöranden kan ha prejudicerande verkan när den avgör i sista instans, se Axhamn (2022) s. 354 f.; jfr. HD:s beslut den 20 december 2022, mål nr Ö 5978-21, p. 36 och 39.

³⁰ Se Hettne (2011) s. 40 f.

utifrån den inre logiken i de aktuella texternas analys.³¹ Hettne anser att den EU-rättsliga litteraturen är av vägledande karaktär.³²

Undersökningen har även haft att förhålla sig till de internationella överenskommelserna som Sverige är ansluten till på upphovsrättens respektive formgivningingsrättens område. I undersökningen har i synnerhet litteratur som behandlar tolkningen av Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk³³, BK, använts. Bestämmelserna i BK gäller endast till förmån för utländska upphovsmän. BK avser formellt sett därför inte rent inhemska förhållanden.³⁴ Dessutom tillämpar Sverige ett dualistiskt synsätt varvid de förpliktelser som följer av internationella överenskommelser inte kan åberopas direkt i domstol.³⁵ Således kan litteraturen som tolkar dessa traktatbestämmelser inte anses utgöra en fristående rättskälla avseende svensk nationell rätt.³⁶ Ifrågavarande litteratur har dock använts mot bakgrund av rättskällevärdet i de argument som ifrågavarande författare har anfört i sina respektive verk. Detta har gjorts i syfte att berika analysen.

1.5 Forskningsläge

Den rättsvetenskapliga forskningen om citaträtten på upphovsrättens respektive formgivningingsrättens område är begränsad. Forskningen om den upphovsrättsliga citaträtten avser framför allt citatregeln i BK och citatregeln i Infosoc-direktivet. Det mest framträdande verket är Aplin och Bentlys *Global Mandatory Fair Use – The Nature and Scope of the Right to Quote Copyright Works*³⁷ som behandlar citatregeln i artikel 10.1 i BK. I Hui och Döhls rättsvetenskapliga artikel *Collateral Damage: Reuse in the Arts and the New Role of Quotation Provisions in Countries with Free Use Provisions After the ECJ's Pelham, Funke Medien and Spiegel Online Judgments*³⁸ behandlas citatregeln i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet utförligt. Artikelförfattarna ställer även bestämmelsen i relation till svensk rätt. Den upphovsrättsliga citaträtten har även behandlats i studentuppsatser av Berglöf³⁹, Baumann⁴⁰, Nelin⁴¹ och Gilborne⁴².

³¹ Jfr. Kleineman (2018) s. 36.

³² Se Hettne (2011) s. 40 f.

³³ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, senast ändrad i Genève 28 september 1979, SÖ 1984:53.

³⁴ Se artikel 5.1 och 5.3 i BK; SOU 1956:25 s. 51; jfr. 2 § internationella upphovsrättsförordningen (1994:193); Olsson (2018) s. 388.

³⁵ Se Holmberg m.fl., Grundlagarna (2019-07-03, version 3A, JUNO) 10 kap. RF; Levin och Hellstadius (2019), s. 43.

³⁶ Jfr. Kleineman (2018) s. 36.

³⁷ Aplin och Bently (2020).

³⁸ Hui och Döhl (2021).

³⁹ Berglöf (2016).

⁴⁰ Baumann (2019).

⁴¹ Nelin (2007).

⁴² Gilborne (2005).

I övrigt behandlas citaträtten kortfattat i kommentarer, läroböcker och andra rättsvetenskapliga artiklar. Bland kommentarerna till artikel 10.1 i BK ska nämnas Masouyé's *Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (Paris Act, 1971)*⁴³ och Ficsors *Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms*⁴⁴, som ges ut av WIPO, samt Ricketson och Ginsburgs *International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond*⁴⁵.

Avseende forskningsläget på EU-nivå är kommentaren av Geiger m.fl. i *EU Copyright Law – A Commentary*⁴⁶ uppdaterad i enlighet med rättsläget efter 2019-års avgöranden från EU-domstolen⁴⁷. Detta till skillnad från kommentaren av von Lewinski i *European Copyright Law – A Commentary*⁴⁸, som annars är framträdande på den unionsrättsliga upphovsrättens område. Även Pila och Torremans lärobok *European Intellectual Property Law*⁴⁹ behandlar citaträtten kortfattat, dock enligt rättsläget före 2019-års avgöranden från EU-domstolen. Den svenska upphovsrättsliga citaträtten behandlas kortfattat i läroböcker såsom Maunsbach och Wennerstens *Grundläggande immaterialrätt*⁵⁰, Levin och Hellstadius *Lärobok i immaterialrätt*⁵¹ samt Olssons *Copyright – svensk och internationell upphovsrätt*⁵².

Den formgivningrättsliga citaträtten behandlas i kommentarer och ett fåtal rättsvetenskapliga artiklar. Spintig kommenterar den formgivningrättsliga citaträtten i *Community Design Regulation – Article-by-Article Commentary*⁵³. Även Stone kommenterar den formgivningrättsliga citatregeln i *European Union Design Law – a Practitioners Guide*⁵⁴. Stones kommentar är dock inte uppdaterad enligt rättsläget efter EU-domstolens avgörande i Nintendo-målen⁵⁵. Stone⁵⁶, Musker⁵⁷ och Cornwell⁵⁸ behandlar den formgivningrättsliga citatregeln i rättsvetenskapliga artiklar. Den svenska formgivningrättsliga citaträtten behandlas mycket kortfattat i läroböcker.

⁴³ Masouyé (1978).

⁴⁴ Ficsor (2003).

⁴⁵ Ricketson och Ginsburg (2022).

⁴⁶ Geiger m.fl. (2021).

⁴⁷ Med 2019-års avgöranden avses C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:62, C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624 och C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625.

⁴⁸ von Lewinski (2010).

⁴⁹ Pila och Torremans (2019).

⁵⁰ Maunsbach och Wennersten (2022).

⁵¹ Levin och Hellstadius (2019).

⁵² Olsson (2018).

⁵³ Spintig (2018).

⁵⁴ Stone (2016).

⁵⁵ Förenade målen C-24/16 och C-25/16 Nintendo, EU:C:2017:724.

⁵⁶ Stone (2017).

⁵⁷ Musker (2017).

⁵⁸ Cornwell (2019).

1.6 Disposition

Uppsatsen har delats in i sex kapitel. Efter detta inledande kapitel följer i kapitel två en redogörelse för de grundläggande rättigheter som har betydelse för den aktuella undersökningen. I kapitel tre redogörs för ensamrättens bevekelsegrunder och de rättigheter som inskränks av citaträtten. Därefter följer en fördjupad behandling av den upphovsrättsliga citaträtten i kapitel fyra och en fördjupad behandling av den formgivningsrättsliga citatregeln i kapitel fem. Kapitel fyra respektive kapitel fem avslutas med en analys utifrån uppsatsens första, andra och tredje frågeställningar. I respektive analys dras även slutsatser utifrån dessa frågeställningar. I kapitel 6.1 besvaras uppsatsens fjärde frågeställning. I kapitel 6.2 dras sammanfattande slutsatser utifrån hela undersökningens resultat och analysen av dessa resultat.

2 Grundläggande rättigheter

2.1 Rätten till immateriell egendom

Rätten till immateriell egendom tas upp i artikel 27.2 i Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, UDHR, artikel 15.1 c i Förenta nationernas konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter⁵⁹, ICESCR, och artikel 17.2 i rättighetsstadgan⁶⁰. Enligt Torremans finns det utrymme att argumentera för att upptagandet i artikel 27.2 i UDHR medför att upphovsrätten ska anses utgöra en mänsklig rättighet.⁶¹ Torremans menar dock att upphovsrätten har en relativt svag ställning som mänsklig rättighet.⁶²

Av bestämmelsen i artikel 15.1 c i ICESCR följer en skyldighet för medlemsstaterna att skydda upphovsrätten som en mänsklig rättighet. Bestämmelsen avgör emellertid inte vilken omfattning eller innebörd upphovsrätten ska ha.⁶³ Enligt Torremans syftar bestämmelserna i artikel 27.2 i UDHR respektive artikel 15.1 c i ICESCR till att främja rätten att fritt ta del i samhällets kulturella liv, att njuta av konsten och att ta del av vetenskapens framsteg samt till att motverka av missbruk kulturella och vetenskapliga medel.⁶⁴

Torremans anser att bestämmelsen i artikel 27.2 i UDHR respektive i artikel 15.1 c i ICESCR endast avser upphovsrättens område och därmed inte de industriella rättigheterna.⁶⁵ Rätten till immateriell egendom anses emellertid falla under egendomsskyddet i artikel 17 i UDHR.⁶⁶ Europadomstolen har även slagit fast att immateriell egendom omfattas av egendomsskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna⁶⁷, EKMR.⁶⁸ Vad avser skyddet för rätten till immateriell egendom menar Pila och Torremans dock att nämnda bestämmelser endast syftar till att skydda enskildas

⁵⁹ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York 16 december 1966, SÖ 1971:41.

⁶⁰ Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

⁶¹ Se Torremans (2015) s. 225 ff.

⁶² Se Torremans (2015) s. 230.

⁶³ Se Torremans (2015) s. 228 ff.

⁶⁴ Se Torremans (2015) s. 225 ff.

⁶⁵ Jfr. Torremans (2015) s. 231.

⁶⁶ Se Pila och Torremans (2019) s. 30 och 68.

⁶⁷ Tilläggsprotokoll till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Paris 20 mars 1952, SÖ 1953:26; se även lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁶⁸ Se *Melnichuk mot Ukraina* (28743/03) beslut den 5 juli 2005, p. 3; *Anheuser-Busch Inc. mot Portugal* [GC] (73049/01) dom den 11 januari 2007, p. 72.

äganderätt i förhållande till oberättigade ingripanden av staten.⁶⁹ Europadomstolen har dock, i senare avgöranden, slagit fast att artikel 1 i första tilläggsprotokollet till EKMR kan ge upphov till positiva förpliktelser för staten.⁷⁰ Nämda bestämmelser reglerar emellertid inte det immaterialrättsliga skyddets uppkomst.⁷¹

Genom bestämmelsen i artikel 17.1 i rättighetsstadgan skyddas rätten till egendom. Bestämmelsen i artikel 17.2 i rättighetsstadgan avser att säkerställa att immateriell egendom omfattas av egendomsskyddet. I förklaringen till artikel 17.2 i rättighetsstadgan anges att immaterialrätten omfattar litterära och konstnärliga rättigheter, patent- och varumärkesrätt samt närstående rättigheter.⁷² Torremans anser att bestämmelsen även omfattar formgivningrätten.⁷³ EU-domstolen har slagit fast att rättigheterna i artikel 17.2 i rättighetsstadgan inte är absoluta.⁷⁴ Inte heller är rättigheterna i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till EKMR absoluta.⁷⁵ Bestämmelsen i artikel 17.2 i rättighetsstadgan äger dessutom endast tillämplighet på EU-rättens område när medlemsstaterna tillämpar unionsrätten.⁷⁶

I 2 kap. 16 § RF anges att författare, konstnärer och fotografer äger rätt till sina verk enligt bestämmelser som meddelas i lag. Enligt Jermsten syftar bestämmelsen till att skydda den fria åsiktsbildningen.⁷⁷ Av förarbeten följer att bestämmelsen endast omfattar det upphovsrättsliga skyddet och skyddet för de rättigheter som tillkommer utövande konstnärer och fotografer.⁷⁸

2.2 Yttrandefrihet, informationsfrihet, pressfrihet och friheten för konsten

Skyddet för yttrandefriheten vilar på olika grunder. Bland dessa återfinns behovet att främja sanningen, att främja individens självförverkligande eller

⁶⁹ Se Pila och Torremans (2019) s. 68; jfr. Sporrang och Lönnroth mot Sverige [Plenum] (7151/75; 7152/75) dom den 23 september 1982, p. 69.

⁷⁰ Se Öneryildiz v. Turkey [GC] (48969/99) dom den 30 november 2004, p. 134.

⁷¹ Se Pila och Torremans (2019) s. 68.

⁷² Se Förklaringar avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna, Förklaring till artikel 17 – Rätt till egendom.

⁷³ Se Torremans (2015) s. 234.

⁷⁴ C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 56; C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 33; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 72; C-314/12 UPC Telekabel Wien, EU:C:2014:192, p. 61; C-360/10 SABAM, EU:C:2012:85, p. 41; C-70/10 Scarlet Extended, EU:C:2011:771, p. 43; jfr. Bernitz (2020) s. 72.

⁷⁵ Se andra stycket i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till EKMR; jfr. Sporrang och Lönnroth mot Sverige [Plenum] (7151/75; 7152/75) dom den 23 september 1982, p. 69.

⁷⁶ Se artikel 51.1 i rättighetsstadgan; Torremans (2015) s. 233.

⁷⁷ Se Jermsten, Regeringsformen (1974:152) 2 kap. 16 §, Lexino, 2022-07-01 (JUNO).

⁷⁸ Se prop. 1975/76:209 s. 129 och 159.

självutveckling, att säkerställa demokratiskt inflytande och att motverka statlig inblandning i frågor som hör till individens moraliska autonomi.⁷⁹

Yttrandefriheten och informationsfriheten utgör grundläggande rättigheter som skyddas enligt artikel 19 i UDHR, artikel 19.2 i Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter⁸⁰, ICCPR, artikel 10.1 i EKMR⁸¹ samt artikel 11.1 i rättighetsstadgan. Både yttrandefriheten och informationsfriheten har grundlagsstatus i Sverige.⁸² Pressfriheten är en grundläggande rättighet som uttryckligen skyddas enligt artikel 11.2 i rättighetsstadgan. Även friheten för konsten utgör en grundläggande rättighet som skyddas enligt artikel 13 i rättighetsstadgan.

Yttrandefriheten räknas till de medborgerliga och politiska rättigheterna och anses generellt sett ha en starkare folkrättslig ställning i jämförelse med de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, till vilka upphovsrätten räknas.⁸³ Skyddet för yttrandefriheten är dock inte absolut. I artikel 10.2 i EKMR stadgas att yttrandefriheten kan inskränkas. Inskränkningen måste vara föreskriven i lag och nödvändig i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till vissa mål som anges närmare i bestämmelsen.

Enligt Europadomstolen ges konventionsstaterna olika stort bedömningsutrymme i fråga om yttrandefrihetens gränser beroende på vilket område som det aktuella yttrandet är hänförligt till. I frågor som hör till det kommersiella området ges konventionsstaterna ett stort bedömningsutrymme. Om den aktuella frågan i stället faller inom ramen för den politiska debatten eller en debatt som rör allmänintresset ges konventionsstaterna mindre utrymme att inskränka yttrandefriheten.⁸⁴ Vad som utgör en debatt som rör allmänintresset beror, enligt Europadomstolen, på omständigheterna i det enskilda fallet.⁸⁵

⁷⁹ Se Aplin och Bently (2020) s. 160; Barendt (2005) s. 6–23.

⁸⁰ International Covenant on Civil and Political Rights, New York 16 december 1966, SÖ 1971:42.

⁸¹ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 1950, SÖ 1952:35; se även lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁸² Se för yttrandefriheten i 2 kap. 1 § första stycket 1 RF och för informationsfriheten i 2 kap. 1 § första stycket 2 RF.

⁸³ Se Torremans (2015) s. 225 ff.

⁸⁴ Se Ashby Donald m.fl. mot Frankrike (36769/08) dom den 10 januari 2013, p. 39–41; Krone Verlag GmbH & Co. Kg mot Österrike (34315/96) dom den 26 februari 2002, p. 35; jfr. Fredrik Neij och Peter Sunde Kolmisoppi mot Sverige (40397/12) beslut 19 februari 2013; Mouvement raélien Suisse mot Schweiz [GC] (16354/06) dom 13 juli 2012, p. 61; VgT Verein gegen Tierfabriken mot Schweiz (24699/94) dom den 28 juni 2001, p. 71; Nilsen och Johnsen mot Norge (23118/93) dom den 25 november 1999, p. 46; Hertel mot Schweiz (59/1997/843/1049) dom den 25 augusti 1998, p. 47.

⁸⁵ Se Axel Springer AG mot Tyskland [GC] (39954/08) dom den 7 februari 2012, p. 90.

Enligt artikel 52.3 i rättighetsstadgan ska de rättigheter i rättighetsstadgan som motsvarar sådana som garanteras av EKMR ha samma innebörd och räckvidd som rättigheterna i EKMR. Enligt EU-domstolen ska rättigheterna i artikel 11 i rättighetsstadgan ska ges samma innebörd och räckvidd som rättigheterna i artikel 10 i EKMR.⁸⁶

Enligt HD har yttrandefriheten och informationsfriheten hög dignitet i den svenska rättsordningen.⁸⁷ HD har uttalat att vedertagna principer om yttrande- och informationsfrihet, i den mån aktuell lagstiftning ger utrymme för det, skulle kunna påverka tolkningen av regler som rör relationen mellan enskilda.⁸⁸

⁸⁶ Se Förklaringar avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna, Förklaring till artikel 11 – Yttrandefrihet och informationsfrihet; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 57; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 73; jfr. C-345/17 Buivids, EU:C:2019:122, p. 65; C-547/14 Philip Morris Brands m.fl., EU:C:2016:325, p. 147.

⁸⁷ Se NJA 2020 s. 293 p. 6.

⁸⁸ Se NJA 2020 s. 293 p. 26.

3 Särskilt om ensamrätten

3.1 Ensamrättens bevekelsegrunder

Enligt Levin har det immateriella rättsskyddet naturrättsliga förtecken. Grundtanken är att den som har gjort en intellektuellt skapande insats har rätt att njuta frukterna av sitt arbete.⁸⁹ Levin menar även att den immaterialrättsliga ensamrättskonstruktionens existens bygger på avsikten att främja intellektuellt skapande. Enligt Levin ligger det i allmänhetens intresse att kulturella, estetiska och tekniska alster skapas.⁹⁰

Bernitz menade att det främst är möjligheterna till ekonomisk belöning för rättighetsinnehavaren som leder till att allmänintresset främjas.⁹¹ Ensamrättskonstruktionen fungerar även som ett investeringsskydd som syftar till att öka incitamenten att investera i intellektuella prestationer. I förlängningen är målet att stimulera ekonomisk tillväxt.⁹² Levin anser dock att det inte finns empiriska belägg för att immaterialrätters existens främjar tillväxt.⁹³

Bernitz har konstaterat att upphovsrätten till övervägande del bygger på rättighetsinnehavarens intresse av att skydda sina alster.⁹⁴ EU-domstolen har slagit fast att Infosoc-direktivet huvudsakligen syftar till att införa en hög skyddsnivå till förmån för upphovsmän.⁹⁵ I skälen till Infosoc-direktivet anförs att upphovsrättssystemet syftar till att värna om skapande och utövande konstnärers självständighet och värdighet.⁹⁶ Samtidigt uttalas att en hög skyddsnivå till förmån för upphovsrättsinnehavare är avgörande för att bevara och utveckla kreativitet och intellektuellt skapande samt att upphovsrättsligt skydd är av stor kulturell betydelse.⁹⁷

⁸⁹ Se Levin och Hellstadius (2019) s. 32; jfr. Pila och Torremans (2019) s. 69, 78 f.; SOU 1956:25 s. 84 f.; Ljungman (1976) s. 93 ff. Jfr. med Olsson (2018) s. 25 f.

⁹⁰ Se Levin och Hellstadius (2019) s. 33 f.; jfr. Ljungman (1976) s. 93 ff.

⁹¹ Se Bernitz m.fl. (2020) s. 7; jfr. Aplin och Bently (2020) s. 154.

⁹² Se Bernitz m.fl. (2020) s. 8; jfr. skäl 4 i Infosoc-direktivet; Aplin och Bently s. 154.

⁹³ Se Levin och Hellstadius (2019) s. 34 f.

⁹⁴ Se Bernitz m.fl. (2020) s. 6 f.; jfr. skäl 3 i Infosoc-direktivet; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 42; C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 32; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 57; jfr. C-161/17 Renckhoff, EU:C:2018:634, p. 41.

⁹⁵ Se skäl 9 i Infosoc-direktivet; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 35; C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 30; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 57; C-161/17 Renckhoff, EU:C:2018:634, p. 18; C-610/15 Stichting Brein, EU:C:2017:456, p. 22; yttrande 3/15 (Marrakechfördraget om tillgång till publicerade verk), EU:C:2017:114, p. 124; C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 107.

⁹⁶ Se skäl 11 i Infosoc-direktivet.

⁹⁷ Se skäl 9 och 12 i Infosoc-direktivet.

Enligt EU-kommissionen syftar mönsterskyddsdirektivet⁹⁸ till att upprätta ett effektivt skydd för formgivningar inom EU.⁹⁹ EU-domstolen har uttalat att formgivningingsförordningen syftar till att ge ett effektivt skydd åt registrerade gemenskapsformgivningar.¹⁰⁰ På formgivningingsrättens område syftar skyddet till att främja innovation och utveckling av nya produkter och investeringar i produktionen av dessa. Dessutom anses skyddet stimulera de enskilda formgivarna att bidra till gemenskapens samlade kompetens på området.¹⁰¹

Enligt Bernitz bygger formgivningingsrätten, jämfört med upphovsrätten, till större del på samhällsnyttosynpunkter.¹⁰² EU-domstolen har uttalat att skyddet för formgivningar och skyddet enligt upphovsrätten i grunden har olika syften. Formskyddet syftar till att skydda alster som är användbara och avsedda att massproduceras medan upphovsrätt förbehålls alster som förtjänar att kvalificeras som verk. Det formgivningingsrättsliga skyddet gäller under en begränsad tid, som har bestämts utifrån en avvägning mellan rättighetshavarens intresse av avkastning och konkurrensrättsliga hänsyn. Det upphovsrättsliga skyddet gäller under en betydligt längre tid.¹⁰³

3.2 Citaträtten som inskränkning av ensamrätten

Av artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet framgår att citatregeln utgör ett undantag från eller en inskränkning av rätten till mångfaldigande, rätten till överföring av verk till allmänheten och rätten att göra andra skyddade alster tillgängliga för allmänheten. Citatregeln utgör dessutom ett undantag från eller en inskränkning av de rättigheter som tillkommer utgivare av presspublikationer enligt artikel 15.1 i DSM-direktivet¹⁰⁴.¹⁰⁵ Enligt artikel 6.3 d i databasdirektivet¹⁰⁶ får medlemsstaterna föreskriva undantag från de rättigheter som tillkommer upphovsmän till upphovsrättsligt skyddade databaser.

I svensk rätt utgör citatregeln en inskränkning av den ekonomiska ensamrätten som följer av 2 § URL, men inte av den ideella ensamrätten som följer av

⁹⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 98/71/EG av den 13 oktober 1998 om mönsterskydd.

⁹⁹ Se COM(93) 344 final s. 2; jfr. prop. 2001/02:121 s. 38; SOU 2000:79 s. 48.

¹⁰⁰ Se förenade målen C-24/16 och C-25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 73; jfr. C-488/10 Celaya Emparanza y Galdos Internacional, EU:C:2012:88, p. 44.

¹⁰¹ Se skäl 7 i formgivningingsförordningen; förenade målen C-24/16 och C-25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 73; jfr. KOM(2008) 465 slutlig s. 3.

¹⁰² Se Bernitz m.fl. (2020) s. 6 f.

¹⁰³ Se C-683/17 Cofemel, EU:C:2019:721, p. 50.

¹⁰⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/790 av den 17 april 2019 om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden och om ändring av direktiven 96/9/EG och 2001/29/EG.

¹⁰⁵ Se artikel 15.3 i DSM-direktivet; skäl 57 i DSM-direktivet.

¹⁰⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 96/9/EG av den 11 mars 1996 om rättsligt skydd för databaser.

3 § URL.¹⁰⁷ Citatregeln utgör även en inskränkning av den rätt som tillkommer utövande konstnärer, framställare av ljud- och bildupptagningar, radio- och TV-företag samt framställare av kataloger.¹⁰⁸

Upphovsrätten ger ett formskydd, vilket innebär att både verkets inre och yttre form skyddas. Upphovsrätten skyddar däremot inte ett alsters sakinnehåll. Således kan upphovsrätt inte hävdas för ämne, motiv, idéer, erfarenhetsrön, faktauppgifter och dylikt. Skyddet avser i stället det personliga uttrycket av idén i form av ett alster och alla former som alstret sedermera kan uttryckas i.¹⁰⁹

Den formgivningingsrättsliga citatregeln utgör en inskränkning av den ensamrätt som tillkommer innehavare av mönsterrätt.¹¹⁰ Citatregeln i formgivningingsförordningen avser både registrerade och oregistrerade gemenskapsformgivning.¹¹¹

¹⁰⁷ Jfr. 11 § första stycket URL.

¹⁰⁸ Se 45 § tredje stycket URL; 46 § tredje stycket URL; 48 § tredje stycket URL; 49 § tredje stycket URL.

¹⁰⁹ Se SOU 1956:25, s. 68 f.; Olsson (2018), s. 76 ff.; jfr. art. 9.2 i TRIPS-avtalet; art. 2 i WCT.

¹¹⁰ Se 7 § ML; artikel 13.1 c i mönsterskyddsdirektivet. Se 5 § ML och artikel 12 i mönsterskyddsdirektivet för ensamrättens innebörd.

¹¹¹ Se artikel 20.1 c i formgivningingsförordningen. Se artikel 19 i formgivningingsförordningen för ensamrättens innebörd.

4 Den upphovsrättsliga citaträtten

4.1 Citaträtten i den upphovsrättsliga systematiken

Citatregeln i 22 § URL infördes i svensk rätt vid den nuvarande upphovsrättslagens ikraftträdande år 1961.¹¹² Citatregeln fick sin nuvarande utformning och placering i lagen år 1994.¹¹³ På EU-nivå harmoniseras citaträtten genom artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet och artikel 17.7 andra stycket a i DSM-direktivet.¹¹⁴ Artikel 17.7 andra stycket a i DSM-direktivet genomförs i 52 p § URL.¹¹⁵

I artikel 10.1 i BK stadgas att det ska vara tillåtet att citera ur ett verk på villkor att det citerade verket lovligen har gjorts tillgängligt för allmänheten, att nyttjandet står i överensstämmelse med god sed och sker i den omfattning som rättfärdigas av ändamålet.¹¹⁶ Citatregeln i dess nuvarande form togs in i BK i samband med 1971-års Parisakt. Före 1971-års Parisakt var citatregeln i BK av mer begränsad omfattning.¹¹⁷ Aplin och Bently anser att citatregeln i artikel 10.1 i BK är obligatorisk.¹¹⁸

Enligt artikel 9.1 i TRIPS-avtalet¹¹⁹ förbinder sig konventionsstaterna att följa artiklarna 1–21 i BK, med undantag för bestämmelsen om ideell rätt i artikel 6bis i BK. Även konventionsstaterna till WCT¹²⁰ förbinder sig att följa artiklarna 1–21 i BK.¹²¹

¹¹² Se rskr. 1960:406; bet. 1 LU 1960:41 s. 6; prop. 1960:17 s. 5; SOU 1956:25 s. 15.

¹¹³ Se rskr. 1992/93:413; bet. 1992/93:LU44 s. 28 och 43; prop. 1992/93:214 s. 22.

¹¹⁴ Citatregeln i artikel 17.7 andra stycket a är obligatorisk men gäller endast för online-miljön, se skäl 70 i DSM-direktivet; COM(2021) 288 final s. 19 f.; C-401/19 Polen mot parlamentet och rådet, EU:C:2022:297, p. 87.

¹¹⁵ Se rskr. 2022/23:41; bet. 2022/23:NU6 s. 3; prop. 2021/22:278 s. 25.

¹¹⁶ Avseende utövande konstnärer, framställare av ljudupptagningar och radio- och TV-företag se artikel 15.2 i Romkonventionen om skydd för utövande konstnärer, framställare av fonogram samt radioföretag, International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations, Rom 26 oktober 1961, SÖ 1962:68.

¹¹⁷ Se Ficsor (2003) s. 61; WIPO (1971) s. 116 ff. och 861.

¹¹⁸ Se Aplin och Bently (2020) s. 29 ff.; jfr. Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.41. Jfr. med von Lewinski (2008) p. 5.163.

¹¹⁹ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. TRIPS-avtalet utgör bilaga 1C till avtalet om upprättande av Världshandelsorganisationen, Agreement Establishing the World Trade Organization, Marrakech 15 april 1994, SÖ 1995:30.

¹²⁰ WIPO Copyright Treaty, Genève 20 december 1996, SÖ 2010:17.

¹²¹ Se artikel 1.4 i WCT. Se artikel 16.1 i WIPO Performances and Phonograms Treaty, Genève den 20 december 1996, SÖ 2010:18, WPPT, avseende utövande konstnärer och framställare av ljudupptagningar.

4.2 Det upphovsrättsliga begreppet citat

Begreppet *citat* definieras inte i URL eller i Infosoc-direktivet.¹²² EU-domstolen har konstaterat att ett citat, i den sedvanliga betydelsen av ordet i vanligt språkbruk, innebär att ett verk, eller ett utdrag av ett verk, används av en användare som inte är upphovsman till verket. Användningen ska syfta till att illustrera ett uttalande, försvara en ståndpunkt eller göra det möjligt att förnuftsmässigt ställa verket mot användarens uttalanden.¹²³

Hui och Döhl anser att det EU-rättsliga begreppet *citat* innebär exakt återgivning som sker utan några förändringar av det citerade alstret.¹²⁴ Aplin och Bently menar dock att det är möjligt att bearbeta det citerade alstret utan att falla utanför citatregelns ramar.¹²⁵ Hui och Döhl tolkar det svenska begreppet *citat* som att det omfattar mer än exakt återgivning av de citerade alstret.¹²⁶ Enligt AK innebär uttrycket *citat*, i vidaste mening, återgivning av ett ställe från annans verk.¹²⁷

Enligt AK ska ett citat inte sammanblandas med ett referat.¹²⁸ Ett referat utgör en egen återgivning av sakinnehållet i ett originalverk och inte en bearbetning av detta verk.¹²⁹ Citatregeln ska inte tillämpas på referat utan referatets tillåtlighet ska i stället bedömas utifrån huvudregeln i URL.¹³⁰ Aplin och Bently anser att ett referat kan utgöra ett citat.¹³¹ Enligt Levin får ett referat inte utgöra en så närgående beskrivning av det refererade verket att det i realiteten blir fråga om en återgivning av det refererade verket i dess konkreta form.¹³² I sådana fall ska referatets tillåtlighet bedömas utifrån citatregeln.¹³³

¹²² Se C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 70.

¹²³ Se C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 71; jfr. Masouyé (1978) s. 58.

¹²⁴ Se Hui och Döhl (2021) s. 864 f. och 869; jfr. GA Trstenjak i C-145/10 Painer, EU:C:2011:239, p. 210.

¹²⁵ Se Aplin och Bently (2020) s. 114 ff. Jfr. mot Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.41.

¹²⁶ Jfr. Hui och Döhl (2021) s. 864 f.

¹²⁷ Se SOU 1956:25 s. 198.

¹²⁸ Se SOU 1956:25 s. 201; NJA 1996 s. 712; jfr. Olsson (2018) s. 210; Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.40; von Lewinski (2008) p. 5.167; Ficsor (2003) s. 62.

¹²⁹ Se SOU 1990:30 s. 247.

¹³⁰ D.v.s. om referatet är så snarlikt originalverket att det utgör ett upphovsrättsintrång, se SOU 1956:25 s. 201; NJA 1996 s. 712; jfr. Olsson (2018) s. 210.

¹³¹ Jfr. Aplin och Bently (2020) s. 114 ff.

¹³² Se Levin och Hellstadius (2019) s. 209 f.; jfr. NJA 1996 s. 712; NJA 1985 s. 909; Olsson (2018) s. 210.

¹³³ Jfr. Olsson (2018) s. 210.

4.3 Den upphovsrättsliga citatregelns bevekelsegrunder

På upphovsrättens område anses både rättighetsinnehavare och användare av skyddade alster ha grundläggande rättigheter och andra skyddsvärda intressen, även tredje man tillskrivs skyddsvärda intressen.¹³⁴ Unionslagstiftaren har en uttalad ambition om att en skäligen balans mellan de olika kategorierna av rättshavare och användarna av skyddade alster måste upprätthållas.¹³⁵

EU-domstolen har slagit fast att citatregeln utgör en av de mekanismer som gör det möjligt att uppnå denna skäligen avvägning.¹³⁶ EU-domstolen har uttalat att citatregeln i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet specifikt syftar till att främja yttrandefriheten för användare av skyddade verk och pressfriheten.¹³⁷ Enligt Hui och Döhl syftar citatregeln i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet även till att främja friheten för konsten i vissa avseenden.¹³⁸

4.4 Harmoniseringen av citaträtten inom EU

4.4.1 Generellt

Enligt EU-domstolen måste mekanismerna för att uppnå den skäligen avvägningen mellan grundläggande rättigheter och andra skyddade intressen konkretiseras genom de nationella åtgärder som vidtas för att införliva direktivet samt genom nationella myndigheters tillämpning av Infosoc-direktivet.¹³⁹

EU-domstolen har slagit fast att den upphovsrättsliga citaträtten inte är fullharmoniserad på EU-nivå.¹⁴⁰ Det finns således ett visst utrymme för skönsmässig bedömning som medlemsstaterna kan utöva om de införlivar bestämmelsen i artikel 5.3 d i sin nationella lagstiftning. Utrymmet för skönsmässig

¹³⁴ Jfr. skäl 3 och skäl 31 i Infosoc-direktivet; prop. 2004/05:110 s. 83; prop. 1960:17 s. 60; SOU 1956:25 s. 86; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 42; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 57; jfr. C-161/17 Renckhoff, EU:C:2018:634, p. 41.

¹³⁵ Se skäl 31 i Infosoc-direktivet; jfr. C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 42; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 57.

¹³⁶ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 45; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 60; C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 135.

¹³⁷ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 45; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 60; C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 135. Angående BK jfr. med Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.02.

¹³⁸ Se Hui och Döhl (2021) s. 879; jfr. C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624 p. 32–35.

¹³⁹ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 43; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 54; jfr. C-275/06 Promusicae, EU:C:2008:54, p. 66.

¹⁴⁰ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 39; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 54 och 58.

bedömning gäller även när nationella myndigheter och domstolar tillämpar de bestämmelser som införlivar artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet i nationell rätt.¹⁴¹ I förslaget till Infosoc-direktivet påpekar EU-kommissionen att artikel 5.3 d endast syftar till att ange minimikrav för citatregelns tillämpning. Enligt EU-kommissionen ska medlemsstaterna utarbeta den utförliga definitionen av rekvisiten för tillämpning av inskränkningen med iakttagande av de ramar som anges i bestämmelsen.¹⁴²

Dock är förteckningen över undantag och inskränkningar i artikel 5 i Infosoc-direktivet uttömmande.¹⁴³ Medlemsstaterna är dessutom skyldiga att tillämpa undantagen och inskränkningarna på ett samstämmigt sätt.¹⁴⁴ Utrymmet för skönsmässig bedömning är följaktligen kringskuret i flera hänseenden.¹⁴⁵

Om en medlemsstat genomför bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet och införlivar en bestämmelse om citaträtt i sin nationella lagstiftning måste den iaktta samtliga rekvisit i bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet.¹⁴⁶ Medlemsstaten måste även iaktta de allmänna principerna i unionsrätten, däribland proportionalitetsprincipen.¹⁴⁷ Medlemsstaten får inte heller äventyra Infosoc-direktivets syften.¹⁴⁸ Harmoniseringen syftar till att säkerställa den inre marknadens funktion och till att konkurrensen på den inre marknaden inte snedvrids.¹⁴⁹ Harmoniseringen ska även bidra till ökad förutsebarhet och har således ett bakomliggande rättssäkerhetsmål.¹⁵⁰

¹⁴¹ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 27–28; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 42–43.

¹⁴² Se COM(97) 628 final s. 32.

¹⁴³ Se skäl 32 i Infosoc-direktivet; COM(97) 628 final s. 28; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 41 och 48–49; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 56 och 63–64; C-161/17 Renckhoff, EU:C:2018:634, p. 16; C-301/15 Soulier och Doke, EU:C:2016:878, p. 34; jfr. C-435/12 ACI Adam m.fl., EU:C:2014:254, p. 27.

¹⁴⁴ Se skäl 32 i Infosoc-direktivet; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 48; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 63; jfr. C-572/13 Hewlett-Packard Belgium, EU:C:2015:750, p. 38–39.

¹⁴⁵ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 30; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 45.

¹⁴⁶ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 33; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 48; jfr. yttrande 3/15 (Marrakechfördraget om tillgången till publicerade verk), EU:C:2017:114, p. 123. Det anses normalt inte vara tillräckligt att införliva bestämmelser i ett direktiv genom förarbetsuttalanden, jfr. Axhamn (2016) s. 56; C-478/99 kommissionen mot Sverige, EU:C:2002:281, p. 21–25.

¹⁴⁷ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 34; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 49; C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 105.

¹⁴⁸ Se skäl 4, 6–7 i Infosoc-direktivet; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 47; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 62; jfr. C-466/12 Svensson m.fl., EU:C:2014:76, p. 34.

¹⁴⁹ Se skäl 1 i Infosoc-direktivet; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 35; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 50.

¹⁵⁰ Se skäl 4, 6–7 i Infosoc-direktivet; C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 47; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 62; jfr. C-466/12 Svensson m.fl., EU:C:2014:76, p. 34.

Medlemsstaten är även skyldig att säkerställa citatregelns syfte och ändamålsenliga verkan.¹⁵¹

Utrymmet för skönsmässig bedömning begränsas även av bestämmelsen i artikel 5.5 i Infosoc-direktivet. Citatundantaget måste alltså tillämpas på ett sätt som är förenligt med bestämmelsen i artikel 5.5 i Infosoc-direktivet.¹⁵² Vidare måste medlemsstaterna utgå från en tolkning av bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet som gör det möjligt att säkerställa en skälig avvägning mellan de olika grundläggande rättigheter som skyddas av unionens rättsordning.¹⁵³ Medlemsstaterna är, enligt artikel 51.1 i rättighetsstadgan, skyldiga att upprätthålla nivån på skyddet av de grundläggande rättigheter som åtnjuter skydd enligt unionens rättsordning när de införlivar bestämmelserna i Infosoc-direktivet.¹⁵⁴

4.4.2 Direktivkonform tolkning och unionsrättsliga begrepp

En nationell rättstillämpare är skyldig att företa en direktivkonform tolkning av den nationella rätten och ska göra allt som ligger inom dennes behörighet, med hänsyn till den nationella rätten i sin helhet och med tillämpning av dess erkända tolkningsmetoder, för att säkerställa att det aktuella direktivet ges full verkan och för att uppnå ett resultat som är förenligt med direktivets syfte.¹⁵⁵ Rognstad anser att bestämmelser i nationell rätt som inte omfattas av harmoniseringsåtgärder på EU-nivå inte får tolkas på ett sätt som kringgår de harmoniserade reglerna.¹⁵⁶

EU-domstolen har slagit fast att unionsrätten använder en egen, särskild terminologi och att de rättsliga begreppen inte nödvändigtvis har samma innehåll i unionsrätten som i de olika nationella rättsordningarna.¹⁵⁷ Ett begrepp anses utgöra ett självständigt unionsrättsligt begrepp om det inte uttryckligen anges i den aktuella bestämmelsen att dess betydelse och räckvidd ska

¹⁵¹ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 35–36; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 50–51; jfr. yttrande 3/15 (Marrakechfördraget om tillgången till publicerade verk), EU:C:2017:114, p. 123; C-435/12 ACI Adam m.fl., EU:C:2014:254, p. 34; C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 107.

¹⁵² Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 37; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 52; jfr. yttrande 3/15 (Marrakechfördraget om tillgången till publicerade verk), EU:C:2017:114, p. 125; C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 107; C-5/08 Infopaq International, EU:C:2009:465, p. 110.

¹⁵³ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 38; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 53; jfr. C-149/17 Bastei Lübbe, EU:C:2018:841, p. 45; C-314/12 UPC Telekabel Wien, EU:C:2014:192, p. 46; C-195/12 IBV & Cie, EU:C:2013:598, p. 48–49.

¹⁵⁴ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 20; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 31.

¹⁵⁵ Se C-212/04 Adeneler m.fl., EU:C:2006:443 p. 110–111; förenade målen C-397/01–C-403/01 Pfeiffer m.fl., EU:C:2004:584, p. 115–116 och 118–119; jfr. Hettne (2011) s. 188.

¹⁵⁶ Se Rognstad (2020) s. 90 f.

¹⁵⁷ Se mål 283/81 CILFIT mot Ministero della sanità, EU:C:1982:335, p. 19–20.

avgöras av medlemsstaternas rättsordningar. Med självständigt unionsrättsligt begrepp menas att begreppet ska ges en självständig och enhetlig tolkning inom hela EU, med beaktande av den aktuella bestämmelsens sammanhang och eftersträvade mål.¹⁵⁸ Även begrepp i fakultativa unionsrättsliga bestämmelser kan utgöra självständiga unionsrättsliga begrepp.¹⁵⁹ Enligt Geiger m.fl. utgör begreppen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet självständiga unionsrättsliga begrepp.¹⁶⁰

Om den nationella lagstiftningens ordalydelse är mer restriktiv än direktivets ordalydelse ska således direktivets betydelse och räckvidd tillämpas.¹⁶¹ Både EU-domstolen och HD har dock slagit fast att skyldigheten att göra en direktivkonform tolkning av en nationell bestämmelse inte sträcker sig så långt att den nationella bestämmelsen ska tolkas i strid med sin ordalydelse.¹⁶² Detta hänger samman med att den nationella domstolen måste förhålla sig till allmänna rättsprinciper, särskilt principerna om rättssäkerhet och förbud mot retroaktiv lagstiftning.¹⁶³

4.4.3 Grundläggande rättigheter och allmänna principer

Normalt gör EU-domstolen en vidsträckt tolkning av rättighetsinnehavarnas ensamrätt och en restriktiv tolkning av dess undantag eller inskränkningar.¹⁶⁴ EU-domstolen har dock konstaterat att citaträtten utgör en faktisk rättighet som tillkommer användarna av skyddade alster och att bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet syftar till att säkerställa respekten för grundläggande rättigheter.¹⁶⁵ Mot bakgrund av detta har EU-domstolen slagit fast att rättighetsinnehavarens rättigheter och intressen visserligen ska göras föremål för en vidsträckt tolkning, men att artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet även ska

¹⁵⁸ Se C-201/13 Deckmyn och Vrijheidsfonds, EU:C:2014:2132, p. 19; C-467/08 Padawan, EU:C:2010:620, p. 32; jfr. C-245/00 SENA, EU:C:2003:68, p. 23.

¹⁵⁹ Se C-510/10 DR och TV2 Danmark, EU:C:2012:244, p. 34–35; C-201/13 Deckmyn och Vrijheidsfonds, EU:C:2014:2132, p. 15–17.

¹⁶⁰ Se Geiger m.fl. (2021) p. 11.96 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet); Geiger och Schönherr (2012) s. 154.

¹⁶¹ Se Geiger m.fl. (2021) p. 11.96 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet); Geiger och Schönherr (2012) s. 154; jfr. von Lewinski (2010), p. 11.5.23 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet).

¹⁶² Se NJA 2020 s. 293 p. 18; jfr. C-441/14 DI, EU:C:2016:278, p. 32; C-212/04 Adeneler m.fl., EU:C:2006:443 p. 110–111; jfr. C-105/03 Pupino, EU:C:2005:386, p. 47.

¹⁶³ C-212/04 Adeneler m.fl., EU:C:2006:443 p. 110–111; jfr. C-105/03 Pupino, EU:C:2005:386, p. 44.

¹⁶⁴ Se Geiger m.fl. (2021) p. 11.87 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet); C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 53; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 69; jfr. C-302/10 Infopaq International, EU:C:2012:16, p. 27; förenade målen C-403/08 och C-429/08 Football Association Premier League m.fl., EU:C:2011:631, p. 162; C-5/08 Infopaq International, EU:C:2009:465, p. 56–57; Dreier (2010) s. 51.

¹⁶⁵ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 54; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 70; jfr. C-117/13 Eugen Ulmer, EU:C:2014:2196, p. 43.

tolkas så att dess ändamålsenliga verkan säkerställs och att dess syfte respekteras.¹⁶⁶

Rättstillämparen ska alltså göra en intresseavvägning mellan, å ena sidan, rättighetsinnehavarens ensamrätt och, å andra sidan, de rättigheter som tillkommer användare av skyddade alster.¹⁶⁷ Inom ramen för intresseavvägningen ska rättstillämparen tolka och tillämpa den nationella rätten på ett sätt som är fullständigt förenlig med de grundläggande rättigheter som är garanterade i rättighetsstadgan och de andra allmänna principer som åtnjuter skydd enligt unionens rättsordning. Samtidigt ska rättstillämparen respektera Infosoc-direktivets ordalydelse och bibehålla de aktuella bestämmelsernas ändamålsenliga verkan. Den ska även beakta omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁶⁸

Enligt Geiger m.fl. är grundläggande rättigheter, såsom yttrandefriheten, därför avgörande för att kunna bestämma citaträttens räckvidd.¹⁶⁹ Eftersom rättigheterna i artikel 11 i rättighetsstadgan motsvarar rättigheterna i artikel 10 i EKMR får även Europadomstolens tolkning av artikel 10 i EKMR betydelse vid intresseavvägningen.¹⁷⁰ Europadomstolen har betonat att den typ av diskurs eller information som det är fråga om är av särskild betydelse i avvägningen mellan upphovsrätten och yttrandefriheten i det enskilda fallet.¹⁷¹

I målet *Ashby Donald m.fl. mot Frankrike* anlade Europadomstolen perspektivet att upphovsrätten utgör ett undantag från yttrandefriheten, något som kan användas som argument för att ensamrätten i stället ska tolkas restriktivt.¹⁷² Även i RF kan ett liknande synsätt skönjas.¹⁷³ HD har uttalat att informationsfriheten och upphovsrätten förutsätter varandra på så sätt att både informationsfriheten och upphovsrätten syftar till att skapa förutsättningar för ett fritt samhällsskick och för intellektuell utveckling. Grundlagarna ger skydd för medborgarna att yttra sina tankar och åsikter samt inhämta och meddela

¹⁶⁶ Se C-516/17 *Spiegel Online*, EU:C:2019:625, p. 54–55; C-469/17 *Funke Medien NRW*, EU:C:2019:623, p. 70–71; jfr. C-301/15 *Soulier och Doke*, EU:C:2016:878, p. 30–31.

¹⁶⁷ Se C-516/17 *Spiegel Online*, EU:C:2019:625, p. 59; C-469/17 *Funke Medien NRW*, EU:C:2019:623, p. 76.

¹⁶⁸ Se C-516/17 *Spiegel Online*, EU:C:2019:625, p. 52 och 59; C-469/17 *Funke Medien NRW*, EU:C:2019:623, p. 68 och 76; jfr. C-580/13 *Coty Germany*, EU:C:2015:485, p. 34; C-314/12 *UPC Telekabel Wien*, EU:C:2014:192, p. 46; C-275/06 *Promusicae*, EU:C:2008:54, p. 70.

¹⁶⁹ Se Geiger m.fl. (2021) p. 11.95 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet).

¹⁷⁰ Se kapitel 2.2; jfr. C-516/17 *Spiegel Online*, EU:C:2019:625, p. 57; C-469/17 *Funke Medien NRW*, EU:C:2019:623, p. 73; jfr. C-601/15 *PPU N.*, EU:C:2016:84, p. 47; C-180/17 *Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (överklagandets suspensiva verkan)*, EU:C:2018:775, p. 31.

¹⁷¹ Se *Ashby Donald m.fl. mot Frankrike* (36769/08) dom den 10 januari 2013, p. 39–41; C-516/17 *Spiegel Online*, EU:C:2019:625, p. 58; C-469/17 *Funke Medien NRW*, EU:C:2019:623, p. 74; jfr. *Torremans* (2014) s. 96 f.

¹⁷² Se *Ashby Donald m.fl. mot Frankrike* (36769/08) dom den 10 januari 2013, p. 34–37; jfr. Geiger m.fl. (2021) p. 11.89–11.91 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet).

¹⁷³ Se *Ds 2005:54* s. 11; *prop. 1975/76:209* s. 155; *NJA 2020* s. 293 p. 8; *Maunsbach och Wennersten* (2022) s. 56.

uppgifter samtidigt som upphovsrättslagen ger skydd för den individuella utformning som upphovsmannen ger sitt ämne.¹⁷⁴

HD har konstaterat att det finns lagstöd för att ge intresset av yttrandefrihet företräde framför det upphovsrättsliga skyddet.¹⁷⁵ Enligt HD gäller detta dock endast vid frågor om straffrättsligt ansvar. En annorlunda bedömning ska göras i civilrättsliga spörsmål eftersom bestämmelserna i EKMR inte har någon omedelbar verkan i enskildas inbördes förhållanden.¹⁷⁶

Av EU-domstolens praxis framgår vidare att nationella myndigheter och domstolar är behöriga att tillämpa nationella normer för skydd av grundläggande rättigheter om de vidtar en åtgärd som inte är fullständigt bestämd av unionsrätten, trots att bestämmelsen eller åtgärden i nationell rätt utgör en tillämpning av unionsrätten i den mening som avses i artikel 51.1. i rättighetsstadgan. Detta förutsätter att tillämpningen av de nationella normerna inte undergräver den skyddsnivå som föreskrivs i rättighetsstadgan. Principen om unionsrättens företräde och principen om unionsrättens enhetliga verkan får inte heller undergrävas vid tillämpning av dessa nationella normer.¹⁷⁷

Av EU-domstolens rättspraxis framgår dessutom att artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet ska tolkas mot bakgrund av internationell rätt, särskilt BK.¹⁷⁸ Enligt EU-domstolen kan det materiella tillämpningsområdet för bestämmelsen i artikel 10.1 i BK jämföras med det för bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet.¹⁷⁹

4.5 Krav på att det citerade verket ska ha gjorts tillgängligt för allmänheten

I 22 § URL uppställs ett krav på att det citerade alstret ska vara offentliggjort för att citatet ska vara tillåtet. Innebörden av uttrycket *offentliggjort* definieras i 8 § första stycket URL.¹⁸⁰ Av sistnämnda bestämmelse följer att ett verk anses offentliggjort när det lovligen har gjorts tillgängligt för allmänheten. I artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet föreskrivs att det citerade alstret måste ha

¹⁷⁴ Se NJA 2020 s. 293 p. 6–7.

¹⁷⁵ Jfr. NJA 1998 s. 838.

¹⁷⁶ Se NJA 2020 s. 293 p. 24–25; jfr. NJA 2007 s. 747.

¹⁷⁷ C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 21; C-469/17 Funke Medien NRW, EU:C:2019:623, p. 32; jfr. C-399/11 Melloni, EU:C:2013:107, p. 60; C-617/10 Åkerberg Fransson, EU:C:2013:105, p. 29.

¹⁷⁸ Se C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 126; jfr. C-306/05 SGAE, EU:C:2006:764, p. 40–41; förenade målen C-403/08 och C-429/08 Football Association Premier League m.fl., EU:C:2011:631, p. 189; jfr. skäl 44 i Infosoc-direktivet; C-61/94 kommissionen mot Tyskland, EU:C:1996:313, p. 52.

¹⁷⁹ C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 127.

¹⁸⁰ Se SOU 1956:25 s. 201.

gjorts lagligen tillgängligt för allmänheten för att användningen ska vara tillåten.

Med uttrycket *lovligen* i 8 § URL menas att tillgängliggörandet för allmänheten har skett av upphovsmannen eller med dennes samtycke. Även åtgärder som vidtagits med stöd av bestämmelserna i 2 kap. URL är att anse som lovliga.¹⁸¹ Uttrycket *lagligen* i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet har ingen legaldefinition. EU-domstolen har slagit fast att endast citat ur verk som lovligen har gjorts tillgängliga för allmänheten är tillåtna.¹⁸² Enligt EU-domstolen krävs det att ett skyddat alster har tillgängliggjorts för allmänheten i sin konkreta form med rättighetsinnehavarens samtycke, med stöd av en icke frivillig licens eller med stöd av tillstånd enligt lag för att anses redan ha gjorts lagligen tillgängligt för allmänheten.¹⁸³

Enligt 2 § tredje stycket URL omfattas fyra typer av förfoganden av begreppet *tillgängliggörande för allmänheten*: överföring till allmänheten, offentligt framförande, offentlig visning och spridning av exemplar.¹⁸⁴ Begreppet *överföring till allmänheten* härrör ur artikel 3.1 i Infosoc-direktivet och ska därför tolkas direktivkonformt.¹⁸⁵

Begreppet *överföring till allmänheten* omfattar all överföring där allmänheten inte är närvarande på den plats varifrån överföringen sker.¹⁸⁶ Begreppet kan indelas i två kumulativa rekvisit. Dels ska en överföring ha skett, dels ska överföringen ha skett till en allmänhet.¹⁸⁷

Enligt EU-domstolen omfattar begreppet *överföring* all sändning eller vidare-sändning oberoende av vilka medel eller tekniska processer som används.¹⁸⁸ Att rent tekniskt säkerställa eller förbättra en redan befintlig sändning anses dock inte utgöra en överföring såvitt inte förfarandet utgör en annan sändning

¹⁸¹ Se SOU 1956:25 s. 162; prop. 1960:17, s. 86 f.

¹⁸² Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 88; jfr. C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 128.

¹⁸³ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 95.

¹⁸⁴ Se SOU 1956:25 s. 162.

¹⁸⁵ Se NJA 2012 s. 975 p. 35.

¹⁸⁶ Se skäl 23 i Infosoc-direktivet; C-607/11 ITV Broadcasting m.fl., EU:C:2013:147, p. 23; C-283/10 Circul Globus București, EU:C:2011:772, p. 33.

¹⁸⁷ C-160/15 GS Media, EU:C:2016:644, p. 32; C-117/15 Reha Training, EU:C:2016:379, p. 37; C-466/12 Svensson m.fl., EU:C:2014:76, p. 16.

¹⁸⁸ Se C-265/16 VCAST, EU:C:2017:913, p. 42–43; C-117/15 Reha Training, EU:C:2016:379, p. 38–39; C-351/12 OSA, EU:C:2014:110, p. 25; förenade målen C-403/08 och C-429/08 Football Association Premier League m.fl., EU:C:2011:631, p. 193.

än den ursprungliga.¹⁸⁹ Att enbart tillhandahålla de fysiska möjligheterna att överföra ett verk till allmänheten anses inte heller utgöra en överföring.¹⁹⁰

Begreppet *allmänhet* avser enligt EU-domstolen ett obestämt antal tittare eller åhörare och förutsätter ett ganska stort antal personer.¹⁹¹ Således utesluts grupper av vissa bestämda personer tillhörande en privat krets och små och obetydliga kretsar av berörda personer.¹⁹² Vid bedömningen av antalet tittare eller åhörare ska beaktas hur många personer som har tillgång till ett och samma verk vid samma tillfälle och hur många av dem som i följd efter varandra har tillgång till verket.¹⁹³

För överföringar som rättighetshavaren ursprungligen har gett sitt tillstånd till, där samma teknik används för att överföra verket, gäller särskilt att överföringen ska ske till en ny publik för att den ska anses utgöra en överföring till allmänheten. Med ny publik menas en del av allmänheten som upphovsmannen inte beaktade när denne gav sitt tillstånd till överföringen.¹⁹⁴ Om mottagning sker med avsikt på en större krets anses vidareändring av mottagningen utgöra en oberoende överföring av det sända verket till ny del av allmänheten.¹⁹⁵ EU-domstolen har uttalat att det inte är utan betydelse för bedömningen att överföringen har ett vinstsyfte.¹⁹⁶

Offentligt framförande och offentlig visning utgör två andra former av tillgängliggörande för allmänheten som, i sin tur, kan möjliggöra citering av ett skyddat alster. Tillgängliggörande genom offentligt framförande respektive genom offentlig visning innebär att allmänheten befinner sig på samma plats

¹⁸⁹ Se C-607/11 *ITV Broadcasting* m.fl., EU:C:2013:147, p. 28–29; förenade målen C-431/09 och C-432/09 *Airfield och Canal Digitaal*, EU:C:2011:648, p. 74 och 79; förenade målen C-403/08 och C-429/08 *Football Association Premier League* m.fl., EU:C:2011:631, p. 194; jfr. C-306/05 *SGAE*, EU:C:2006:764, p. 42.

¹⁹⁰ Se skäl 27 i *Infosoc-direktivet*; C-753/18 *Stim och SAMI*, EU:C:2020:268, p. 33; C-306/05 *SGAE*, EU:C:2006:764, p. 45.

¹⁹¹ Se C-351/12 *OSA*, EU:C:2014:110, p. 27; C-135/10 *SCF*, EU:C:2012:140, p. 84; C-306/05 *SGAE*, EU:C:2006:764, p. 37; jfr. C-162/10 *Phonographic Performance (Ireland)*, EU:C:2012:141, p. 33.

¹⁹² Se C-637/19 *BY*, EU:C:2020:863, p. 26–29; C-162/10 *Phonographic Performance (Ireland)*, EU:C:2012:141, p. 34–35; C-135/10 *SCF*, EU:C:2012:140, p. 85–86.

¹⁹³ Se C-351/12 *OSA*, EU:C:2014:110, p. 27; C-162/10 *Phonographic Performance (Ireland)*, EU:C:2012:141, p. 35; C-135/10 *SCF*, EU:C:2012:140, p. 86; C-306/05 *SGAE*, EU:C:2006:764, p. 39.

¹⁹⁴ Se C-351/12 *OSA*, EU:C:2014:110, p. 31; förenade målen C-431/09 och C-432/09 *Airfield och Canal Digitaal*, EU:C:2011:648, p. 72; förenade målen C-403/08 och C-429/08 *Football Association Premier League* m.fl., ECLI:EU:C:2011:631, p. 197–200; jfr. C-306/05 *SGAE*, EU:C:2006:764, p. 40 och 42. Angående hyperlänkning särskilt, se C-161/17 *Renckhoff*, EU:C:2018:634, p. 35; C-160/15 *GS Media*, EU:C:2016:644, p. 50; C-466/12 *Svensson* m.fl., EU:C:2014:76, p. 25–32.

¹⁹⁵ Se C-306/05 *SGAE*, EU:C:2006:764, p. 41.

¹⁹⁶ Se C-162/10 *Phonographic Performance (Ireland)*, EU:C:2012:141, p. 36; C-135/10 *SCF*, EU:C:2012:140, p. 88; förenade målen C-403/08 och C-429/08 *Football Association Premier League* m.fl., ECLI:EU:C:2011:631, p. 204. Angående hyperlänkning särskilt, se C-160/15 *GS Media*, EU:C:2016:644, p. 47–49 och 51.

som den där verket framförs eller där exemplaret av verket visas.¹⁹⁷ Ett offentligt framförande kan ske både med och utan användning av ett tekniskt hjälpmedel. Offentlig visning avser endast tillgängliggörande av ett exemplar av ett verk för allmänheten utan användning av något tekniskt hjälpmedel.¹⁹⁸

På immaterialrättens område råder delad kompetens mellan EU och medlemsstaterna.¹⁹⁹ Genom artikel 3 i Infosoc-direktivet harmoniseras sändning och vidareändring av verk men inga andra åtgärder, såsom direkta offentliga framföranden.²⁰⁰ Före genomförandet av Infosoc-direktivet i svensk rätt klassades de distansöverföringar som idag utgör överföring till allmänheten som offentliga framföranden.²⁰¹ Genom att införa begreppet *överföring till allmänheten* i 2 § URL avsåg lagstiftaren endast att omdefiniera rättighetsmassan inom *begreppet tillgängliggörande för allmänheten*.²⁰² Eftersom begreppen *allmänheten* och *offentligt* inte hade separat innebörd sinsemellan före genomförandet av Infosoc-direktivet i svensk rätt anser Wennersten att det inte föreligger någon skillnad mellan begreppen efter genomförandet av Infosoc-direktivet. På så sätt anser Wennersten att begreppet *offentligt* ska tolkas direktivkonformt i linje med det unionsrättsliga begreppet *allmänhet*, trots att området för offentligt framförande respektive offentlig visning inte är harmoniserat.²⁰³

Enligt förarbeten är ett framförande att anse som offentligt såvida det inte äger rum inför en helt sluten krets eller i privatlivet.²⁰⁴ Ett framförande där möjligheten att närvara i princip tillstår envar är att anse som offentlig.²⁰⁵ HD har definierat en sluten personkrets som en krets som på något sätt är individuellt bestämd och utgör en utåt avgränsad enhet sammanhållen av ett påvisbart samband mellan medlemmarna. Kretsen får inte vara för stor eller obestämd.²⁰⁶ Vad gäller formellt slutna kretsar måste en samlad bedömning göras för att utröna huruvida ett framförande har varit offentligt. I detta avseende kan ändamålet för kretsen, möjligheterna att vinna medlemskap i kretsen, möjligheterna att få tillträde till framförandet och antalet personer i kretsen

¹⁹⁷ Se 2 § tredje stycket 2–3 URL.

¹⁹⁸ Se 2 § tredje stycket 3 URL; prop. 2004/05:110 s. 78 f.

¹⁹⁹ Se Rosati (2020) s. 271.

²⁰⁰ Se Pila och Torremans (2019) s. 295; jfr. skäl 23 i Infosoc-direktivet; .C-283/10 Circul Globus București, EU:C:2011:772, p. 39–41.

²⁰¹ Se prop. 2004/05:110 s. 67; Ds 2003:35 s. 96.

²⁰² Se prop. 2004/05:110 s. 67; Ds 2003:35 s. 96; jfr. Olsson (2018) s. 92.

²⁰³ Se Wennersten (2020) s. 173; jfr. Rosenmeier (2016) s. 470 f.; Maunsbach och Wennersten (2022) s. 88.

²⁰⁴ Se bet. 1 LU 1960:41 s. 37; prop. 1960:17 s. 62; SOU 1956:25 s. 103 ff.; jfr. C-162/10 Phonographic Performance (Ireland), EU:C:2012:141, p. 33; C-135/10 SCF, EU:C:2012:140, p. 84; C-306/05 SGAE, EU:C:2006:764, p. 37–38.

²⁰⁵ Se NJA 1988 s. 715; NJA 1980 s. 123; NJA 1967 s. 150.

²⁰⁶ Se NJA 1988 s. 715; jfr. C-162/10 Phonographic Performance (Ireland), EU:C:2012:141, p. 33–35; C-135/10 SCF, EU:C:2012:140, p. 84–86; C-306/05 SGAE, EU:C:2006:764, p. 37–38.

beaktas. Att framförandet skett i ekonomiskt syfte kan också få betydelse i denna bedömning.²⁰⁷

Ett framförande behöver inte avse en omfattande del av det framförda alstret för att anses utgöra ett offentligt framförande.²⁰⁸ Till överföring till allmänheten och offentligt framförande ska även räknas överföringar och framföranden som i förvärvsverksamhet anordnas till eller inför en större slutna krets.²⁰⁹

Spridning utgör ytterligare en form av tillgängliggörande för allmänheten som upptas av 2 § URL och som kan möjliggöra citering, förutsatt att spridningen har varit lovlig. Spridningsrätten harmoniseras genom artikel 4 i Infosoc-direktivet.²¹⁰

Spridning innebär att ett fysiskt exemplar av ett skyddat alster överläts, bjuds ut till försäljning, hyrs ut, lånas ut eller annars sprids till allmänheten. Reklam omfattas också av begreppet *spridning*, i den mån som reklamen lockar konsumenterna att förvärva äganderätten av det aktuella alstret. Detta gäller även när det inte har visats att reklamen har lett till att en köpare faktiskt har förvärvat det skyddade föremålet.²¹¹ HD har slagit fast att lagerföring av varor med upphovsrättsligt skyddade motiv utgör spridning, förutsatt att de lagerförda varorna är avsedda för försäljning.²¹²

Enligt Olsson kan ledning hämtas ur uthyrnings- och utlåningsdirektivet²¹³ för att utröna innebörden av begreppen *utlåning* och *uthyrning* i 2 § tredje stycket 4 URL.²¹⁴ I artikel 2.1 a i uthyrnings- och utlåningsdirektivet definieras uthyrning som upplåtelse för bruk under en begränsad tid mot direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell nytta. I artikel 2.1 b i uthyrnings- och utlåningsdirektivet definieras utlåning som upplåtelse för bruk under en begränsad tid utan direkt eller indirekt ekonomisk eller kommersiell nytta när upplåtelsen sker genom inrättningar som är tillgängliga för allmänheten. Olsson ansåg dock att begreppet *utlåning* har en mer vidsträckt innebörd i 2 § tredje stycket 4 URL jämfört med dess innebörd enligt uthyrnings- och utlåningsdirektivet.²¹⁵

²⁰⁷ Se NJA 1988 s. 715; jfr. NJA 1967 s. 150.

²⁰⁸ Jfr. NJA 1986 s. 702.

²⁰⁹ Se 2 § fjärde stycket URL. Wennersten anser dock att regeln inte är förenlig med EU-rätten, se Wennersten (2020) s. 171 ff.

²¹⁰ Jfr. skäl 28 i Infosoc-direktivet.

²¹¹ Se 2 § tredje stycket 4 URL; skäl 28 i Infosoc-direktivet; C-516/13 Dimensione Direct Sales och Labianca, EU:C:2015:315, p. 26–27 och 35; jfr. C-5/11 Donner, EU:C:2012:370, p. 30; C-456/06 Peek & Cloppenburg, EU:C:2008:232, p. 41.

²¹² Se NJA 2019 s. 423; C-572/17 Syed, EU:C:2018:1033, p. 30.

²¹³ Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/115/EG av den 12 december 2006 om uthyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upphovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter.

²¹⁴ Se Olsson (2018) s.125 f.

²¹⁵ Se Olsson (2018) s. 126.

4.6 Krav på syfte och omfattning vid användning av citat

I förarbetena till URL framhävs att ett citat måste uppbäras av ett lojalt syfte för att omfattas av citatregeln.²¹⁶ Lojaliteten ska iakttas gentemot upphovsmannens ekonomiska och ideella intressen.²¹⁷ Lojalitetsplikten kommer till uttryck i 22 § URL genom rekvisitet att användningen ska ske i överensstämmelse med god sed.²¹⁸ Vad som utgör god sed står enligt förarbetena till URL att finna i sedvana och allmän rättsuppfattning.²¹⁹ Enligt AK ansvarar de rätts-tillämpande myndigheterna för att utveckla en godtagbar sedvana och för att hindra uppkomsten av oönskad sedvana.²²⁰ En rådande sedvana ska sanktioneras i den mån den är godtagbar.²²¹

God sed avgör vilka syften bakom användningen som kan anses godtagbara.²²² AK menade att det ligger i linje med god sed att citera i syfte att hjälpa den egna framställningen, att utveckla eller kritisera det citerade verket, att ytterligare utföra tankegångar som kommit till uttryck i det citerade verket eller att understryka ett eget ställningstagande.²²³ Användning av citat i rent estetiska syften kan vara godtagbart i vissa situationer.²²⁴ Användning av citat som inte fyller någon funktion i det egna verket anses däremot stå i strid mot god sed.²²⁵

Aplin och Bently anför att begreppet *god sed* är pluralistiskt och att dess innebörd styrs av faktorer såsom ekonomisk och ideell skada, yttrandefrihet, principer om rättvis fördelning av resurser och, i viss mån, sedvana.²²⁶ Aplin och Bently menar att innebörden av begreppet *god sed* kan utrönas genom att beakta syftet bakom användningen av citatet, citatets storlek, det citerade materialets art och eventuellt förekommande branschnormer.²²⁷ Dessutom kan eventuell ekonomisk och ideell skadeverkan på materialet från vilket

²¹⁶ Se SOU 1956:25 s. 198 f.

²¹⁷ Se SOU 1990:30 s. 247.

²¹⁸ Se SOU 1956:25 s. 198 f.

²¹⁹ Uttrycket *sedvana* används här synonymt med det i förarbetena använda uttrycket *sedvänja*, jfr. Arvidsson (2019) s. 196.

²²⁰ Se SOU 1956:25 s. 116 f.; NJA 1996 s. 712.

²²¹ Se SOU 1956:25 s. 116 och 199.

²²² Se SOU 1956:25 s. 199; prop. 1960:17 s. 120.

²²³ Se SOU 1956:25 s. 199; NJA 1996 s. 712.

²²⁴ Jfr. SOU 1990:30 s. 240 f.; SOU 1956:25 s. 199; Gehlin (1983) s. 49 f.

²²⁵ Se SOU 1956:25 s. 199.

²²⁶ Se Aplin och Bently (2020) s. 153.

²²⁷ Se Aplin och Bently (2020) s. 153 och 185; jfr. Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.40.

citaten hämtats beaktas i bedömningen av huruvida användningen i det enskilda fallet har varit i linje med god sed.²²⁸

I artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet anges att ett citat måste användas för ett särskilt ändamål för att användningen ska anses vara tillåten. Av direktivtexten följer att kritik och recensioner utgör exempel på sådana ändamål.²²⁹ EU-domstolen har konstaterat att ett citat normalt har till syfte att illustrera ett uttalande, att försvara en ståndpunkt eller att göra det möjligt att förnuftsmässigt ställa det citerade alstret mot användarens uttalanden.²³⁰ Den som vill åberopa citatregeln ska således ha som syfte att ingå en dialog med det citerade alstret.²³¹

Enligt Masouyé innehåller bestämmelsen i artikel 10.1 i BK ett krav på att användningen av citat sker i ett särskilt syfte.²³² I konventionstexten anges inte vilka syften som är godtagbara utan detta ska, enligt Ricketson och Ginsburg, bedömas utifrån innehållet i begreppet *god sed*.²³³ Citat i informations-, utbildnings- och underhållningssyfte anses falla inom tillämpningsområdet för artikel 10.1 i BK. Även citat i vetenskapligt och rättsligt syfte samt i citat i syfte att framhäva kritik anses vara tillåtet. Citat i historiska och akademiska verk som syftar till att illustrera eller bevisa ett argument eller en åsikt faller också inom bestämmelsens tillämpningsområde. Likaså framgår av förarbetena att citat i konstnärligt syfte kan falla inom tillämpningsområdet för artikel 10.1 i BK.²³⁴

Enligt EU-domstolen menas med uttrycket *i enlighet med god sed samt i den utsträckning som krävs med hänsyn till det särskilda ändamålet* i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet att den aktuella användningen för citatändamål inte får överskrida gränserna för vad som är nödvändigt för att uppnå citatets syfte.²³⁵ Generellt måste ett direkt och nära samband upprättas mellan det citerade verket och användarens egna idéer på så sätt att användningen innebär att det citerade verket förnuftsmässigt ställs mot användarens idéer.²³⁶ Citatet ska vara accessoriskt i förhållande till användarens egen framställning.²³⁷

²²⁸ Se Aplin och Bently (2020) s. 154 ff. och 185; jfr. Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.40.

²²⁹ Jfr. Rosati (2019) s. 135 f. Enligt Pila och Torremans behöver kritiken, som huvudregel, inte i sig vara rättfärdigad eftersom citatregeln inte syftar till att skydda rättighetsinnehavaren mot ärekränkning, se Pila och Torremans (2019) s. 325 f.

²³⁰ Jfr. C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 71.

²³¹ Se C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 71. Hui och Döhl menar dock att EU-domstolens dialogkrav är hänförligt definitionen av begreppet *citat* snarare än kravet på bakomliggande syfte, se Hui och Döhl (2021) s. 873; jfr. Rosati (2020) s. 266.

²³² Se Masouyé (1978) s. 58 f.; Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.40. Jfr. med Aplin och Bently (2020) s. 69 f.

²³³ Se Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.40.

²³⁴ Se WIPO (1971) s. 117 f. och 860 f.; jfr. Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.40.

²³⁵ Se C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 69.

²³⁶ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 79.

²³⁷ Se C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:625, p. 79; jfr. Hui och Döhl (2021) s. 873 f. Jfr. med Aplin och Bently (2020) s. 131 ff.; WIPO (1971) s. 690 och 860 f.

Begreppet *citat* omfattar endast användning där det är möjligt att identifiera det citerade verket.²³⁸

Enligt AK hör kravet på citatets omfattning ihop med kravet på överensstämmelse med god sed. Om citatet görs längre än ändamålet kräver, uppfyller det inte kravet på god sed.²³⁹ Enligt förarbetena sträcker sig citaträtten olika långt i olika fall. AK ansåg att det som huvudregel inte kan vara tillåtet att som citat återge verk i sin helhet.²⁴⁰ Enligt HD har pressen anledning att räkna med en förhållandevis långtgående citaträtt mot bakgrund av dess betydelse för informationsfriheten och dess uppgift att skapa debatt.²⁴¹ Ricketson och Ginsburg anser att en proportionalitetsbedömning ska göras avseende citatets längd i förhållande syftet.²⁴²

Enligt AK saknas det självständig betydelse hur stort ett citats omfattning är i förhållande till det egna verkets längd.²⁴³ Aplin och Bently är av uppfattningen att det inte finns några krav att ett citat måste vara kort.²⁴⁴ Enligt Aplin och Bently kan ett citat omfatta ett helt verk, särskilt när det är fråga om citering av bildverk.²⁴⁵ von Lewinski anser att ett citat måste vara av underordnad betydelse i förhållande till det alster i vilket citatet används.²⁴⁶

4.7 Vad är möjligt att citera?

I Pelham-målet²⁴⁷ uttalade generaladvokaten Szpunar att citatregeln ursprungligen avsåg litterära verk. Generaladvokaten uttalade dock att det inte fanns någonting som tydde på att citatregeln inte skulle äga tillämplighet avseende andra typer av verk och skyddade alster.²⁴⁸ Aplin och Bently tolkar EU-domstolens dom i Pelham-målet som att EU-domstolen är av uppfattningen att det inte finns några begränsningar i vilken typ av verk som är

²³⁸ Se C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 73–74.

²³⁹ Se SOU 1956:25 s. 200; jfr. NJA 1996 s. 712.

²⁴⁰ Se SOU 1956:25 s. 200, jfr. Göta hovrätts dom den 16 april 2003, mål nr T 60-02 (HD beviljade inte prövningstillstånd i målet, se HD:s beslut den 13 oktober 2003, mål nr T 2004-03).

²⁴¹ Se NJA 1996 s. 712; jfr. Göta hovrätts dom den 16 april 2003, mål nr T 60-02.

²⁴² Se Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.41; jfr. Aplin och Bently (2020) s. 78 ff.

²⁴³ Se SOU 1956:25 s. 200.

²⁴⁴ Se Aplin och Bently (2020) s. 101 ff.; jfr. Masouyé (1978) s. 59; Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.41.

²⁴⁵ Se Aplin och Bently (2020) s. 104 ff.; jfr. von Lewinski (2010) p. 11.5.58 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet).

²⁴⁶ Se von Lewinski (2010) p. 11.5.58 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet). Jfr. med Aplin och Bently (2020) s. 113 ff.

²⁴⁷ C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624.

²⁴⁸ Se GA Szpunar i C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2018:1002, p. 62; jfr. GA Szpunar i C-516/17 Spiegel Online, EU:C:2019:16, p. 41–42.

möjliga att citera.²⁴⁹ Aplin och Bently gör samma bedömning avseende bestämmelsen i artikel 10.1 i BK.²⁵⁰

I förarbetena till URL anges att citaträtten är oberoende vilken typ av verk som citeras och i vilket medium som citatet återges. AK ansåg att citatregeln ska äga tillämplighet beträffande alla typer av verk.²⁵¹ AK anförde dock att citaträtten har sin huvudsakliga betydelse i fråga om litterära verk.²⁵² Enligt Levin är det möjligt att citera ur ett filmverk både i samband med diskussioner om filmkonstfrågor och vid presentationer och kritik av nya filmer.²⁵³ Levin är dessutom av uppfattningen att det är möjligt att citera från TV-utsändningar.²⁵⁴ Motsvarande ordning gäller avseende upptagningar av utövande konstnärers verk eller uttryck av folklöre, upptagningar av ljud eller rörliga bilder, ljudradioutsändningar och kataloger.²⁵⁵ EU-domstolen har fastställt att citatbestämmelsen kan vara tillämplig på musikaliska verk.²⁵⁶

I förarbeten till URL uttalas att citatregeln inte äger tillämplighet beträffande konstverk.²⁵⁷ Det har även ifrågasatts huruvida citering av stillbilder ur filmverk är möjligt eftersom sådana bilder anses utgöra fotografiska bilder.²⁵⁸ I Painer-målet²⁵⁹ utgick EU-domstolen dock från att det var möjligt att citera ett fotografi.²⁶⁰ I förarbeten till URL anförts att skyddet för konstverk och fotografier skulle bli illusoriskt om det fanns möjlighet att citera dessa, eftersom citaträtten i praktiken skulle möjliggöra fritt utnyttjande för illustrationsändamål.²⁶¹

Innebörden av begreppet *konstverk* definieras inte i URL. Enligt Levin utgör begreppet ett underbegrepp till *konstnärligt verk* i portalparagrafen till URL.²⁶² Med *konstnärligt verk* avses enligt förarbetena till URL alla typer av verk som tillskapas med konstnärlig ambition och i syfte att nå en konstnärlig verkan.²⁶³ Enligt Levin kan begreppet *konstverk* i sin tur delas in i brukskonstverk, byggnadskonstverk, fotografiska verk och andra bildkonstverk.²⁶⁴

²⁴⁹ Se Aplin och Bently (2020) s. 46 f.

²⁵⁰ Se Aplin och Bently (2020) s. 45 f.

²⁵¹ Se SOU 1956:25 s. 200; jfr. Oesch (1997) s. 445 ff.

²⁵² Se SOU 1956:25 s. 200 f.

²⁵³ Se Levin och Hellstadius s. 208. Jfr. med SOU 1956:25 s. 201.

²⁵⁴ Se Levin och Hellstadius s. 208.

²⁵⁵ Se 45 § tredje stycket URL; 46 § tredje stycket URL; 48 § tredje stycket URL; 49 § tredje stycket URL; Levin och Hellstadius (2019) s. 208.

²⁵⁶ Se C-476/17 Pelham m.fl., EU:C:2019:624, p. 68 och p. 72.

²⁵⁷ Se SOU 1990:30 s. 246 f.; prop. 1992/93:214 s. 76 f.; jfr. SOU 1956:25 s. 201.

²⁵⁸ Se SOU 1990 s. 240, 246 och 276 f.; Levin och Hellstadius (2019) s. 208.

²⁵⁹ C-145/10 Painer, EU:C:2011:798.

²⁶⁰ Se C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 122–123.

²⁶¹ Se SOU 1990:30 s. 246 f.

²⁶² Se Levin och Hellstadius (2019) s. 74.

²⁶³ Se SOU 1956:25 s. 64 f.

²⁶⁴ Se Levin och Hellstadius (2019) s. 74; jfr. Bernitz m.fl. (2020) s. 48. Jfr. med prop. 1993/94:109 s. 39; SOU 1990:30 s. 127; SOU 1956:25 s. 75 ff.

Citatregeln är inte tillämplig avseende rättigheterna som tillkommer framställare av fotografiska bilder.²⁶⁵

I förarbetena anges att bestämmelsen i 23 § URL utgör motsvarigheten till bestämmelsen i 22 § URL för konstverkens del.²⁶⁶ Enligt Levin anger bestämmelsen i 23 § URL under vilka förutsättningar det är möjligt att citera ett konstverk. Bestämmelsen benämns därför som konstcitatregeln.²⁶⁷ Bestämmelsen omfattar även de rättigheter som tillkommer framställare av fotografiska bilder.²⁶⁸ Bestämmelsen i 23 § URL skiljer sig från bestämmelsen i 22 § URL på så sätt att möjligheten att återge konstverk är begränsat i förhållande till det material i vilket konstverket återges.²⁶⁹

EU-domstolen har uttalat att artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet kan tillämpas även om det alster i vilket citatet används inte åtnjuter upphovsrättsligt skydd.²⁷⁰

4.8 Upphovsmannens ideella rätt vid citering

4.8.1 Generellt

Ideell rätt har inte varit föremål för direkt harmonisering på EU-nivå.²⁷¹ I skäl 19 i Infosoc-direktivet uttalar unionslagstiftaren att rättighetsinnehavarnas ideella rättigheter inte omfattas av Infosoc-direktivet. I stället ska de utövas i enlighet med medlemsstaternas lagstiftning och bestämmelserna i BK, WCT och WPPT.

Av 11 § första stycket URL följer att citaträtten inte utgör någon inskränkning i upphovsmannens ideella rättigheter. Vid citering av verk och andra skyddade alster har användaren således att förhålla sig till bestämmelserna om upphovsmannens namngivelsesrätt och respekträtt i 3 § URL.

²⁶⁵ Jfr. 49 a § fjärde stycket URL.

²⁶⁶ Se SOU 1956:25 s. 202; prop. 2004/05:110 s. 217.

²⁶⁷ Se Levin och Hellstadius (2019) s. 210. Jfr. med Olsson (2018) s. 213.

²⁶⁸ Se 49 a § fjärde stycket URL med hänvisning till 23 § URL.

²⁶⁹ Jfr. prop. 2004/05:110 s. 218 f.; SOU 1956:25 s. 202 f.

²⁷⁰ Se C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 130 och 136. Angående BK se Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.41.

²⁷¹ Se Wennersten (2020), s. 166 f.; Pila och Torremans (2019) s. 223; jfr. Bjarnadóttir (2020), s. 146 f. Wennersten anser dock att namngivelsesrätten är föremål för delvis harmonisering, se Wennersten (2020) s. 168.

4.8.2 Namn- och källangivelse

Enligt 3 § första stycket URL beror namngivelsesrätten på vad som anses utgöra god sed.²⁷² Enligt HD spelar namngivelsesrätten en stor roll för upphovsmannens renommé och rätten har därför en ekonomisk betydelse.²⁷³ Namngivelsesrätten utgör även en negativ förpliktelse att inte avlägsna upphovsmannens namn på ett skyddat alster eller ett exemplar av ett skyddat alster.²⁷⁴ I förarbeten anges även att det i begreppet *god sed* inräknas en skyldighet att respektera upphovsmannens anonymitet om denne har publicerat sitt arbete anonymt.²⁷⁵

Av 11 § andra stycket URL följer ett krav på källangivelse vid citering. Liksom kravet på namngivelse är kravet på källangivelse knutet till god sed. Enligt förarbetena har begreppet *god sed* i 11 § andra stycket URL samma allmänna innebörd som i 3 § URL.²⁷⁶ I artikel 10.3 i BK stadgas ett krav på källangivelse vid citering och ett krav på angivelse av upphovsmannens namn, förutsatt att namnet framgår av det citerade verket. Aplin och Bently anser att kravet på källangivelse i artikel 10.3 i BK inte är detsamma som kravet på namngivelse i artikel 6bis.1 i BK.²⁷⁷

Av artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet följer ett krav på angivelse av upphovsmannens namn och på källangivelse såvitt det inte visar sig vara omöjligt. Enligt von Lewinski är Infosoc-direktivets krav på källangivelse mer långtgående än kraven i BK.²⁷⁸ Kravet på källangivelse i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet kan dessutom anses omfatta ett snävare utrymme för bedömningar än motsvarande krav enligt 11 § andra stycket URL, om de båda bestämmelserna tolkas enligt sin ordalydelse.²⁷⁹

Enligt PMÖD ska uttrycket *god sed* i 3 och 11 §§ URL tolkas på ett sätt som ryms inom Infosoc-direktivets uttryckssätt, med det tolkningsutrymme EU-domstolen gett. PMÖD menar att kravet på namn- och källangivelse i 3 och 11 §§ URL ska tolkas på så sätt att om det är omöjligt att ange upphovsmannens namn och källan ska det anses vara förenligt med god sed att utelämna dessa uppgifter.²⁸⁰

EU-domstolen har uttalat att det kan anses som omöjligt att ange upphovsmannens namn i en situation då namnet inte har angetts i samband med den

²⁷² Se kapitel 4.6 om den allmänna innebörden av begreppet *god sed*.

²⁷³ Se NJA 1996 s. 354.

²⁷⁴ Se SOU 1956:25 s. 118; jfr. NJA 1974 s. 94; NJA 1993 s. 263.

²⁷⁵ Se prop. 1960:17 s. 71. Jfr. mot Levin och Hellstadius (2019) s. 162.

²⁷⁶ Se SOU 1956:25 s. 267. Se kapitel 4.6 angående innebörden av uttrycket *god sed*.

²⁷⁷ Se Aplin och Bently (2020) s. 77 f.; jfr. Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.45.

²⁷⁸ Se von Lewinski (2010), p. 11.5.49 och 11.5.58 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet).

²⁷⁹ Se prop. 2004/05:110 s. 86; jfr. PMÖD 2018:2.

²⁸⁰ Se PMÖD 2018:2; jfr. prop. 2004/05:110 s. 87; jfr. Ds 2003:35 s. 114 f.

ursprungliga användningen av verket. Detta förutsätter att det har varit förenligt med bestämmelserna i Infosoc-direktivet att utelämna upphovsmannens namn vid den ursprungliga användningen av verket. Enligt EU-domstolen ankommer det inte på användare att kontrollera om det vid det ursprungliga lagliga användandet av verket fanns skäl för att underlåta att ange namnet. I en sådan situation gäller därför inte den principiella skyldigheten att ange upphovsmannens namn. Däremot gäller skyldigheten att ange källan.²⁸¹ Enligt PMÖD är det godtagbart att ange källan genom länkning till en plats där källan anges.²⁸²

4.8.3 Respekträtt

Vad avser upphovsmannens respekträtt i 3 § andra stycket URL följer ett förbud mot ändring på så sätt att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks. I 11 § andra stycket stadgas även att ett verk inte får ändras i större utsträckning än användningen kräver när det återges med stöd av en inskränkning. Enligt AK syftar kravet i 11 § andra stycket URL till att vara mer långtgående respekträtten som följer av 3 § andra stycket URL.²⁸³ Enligt HD innebär förbudet mot kränkande ändring att beskärning av ett verk inte får ske på ett sätt som är vanställande.²⁸⁴

Av 3 § andra stycket URL följer även ett förbud mot att verket görs tillgängligt för allmänheten i sådan form eller i sådant sammanhang så att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks. Bestämmelsen avser särskilt situationer då det aktuella verket tillgängliggörs för allmänheten i ett sådant sammanhang att det framkallar löje eller anstöt eller på annat sätt är kränkande för upphovsmannen.²⁸⁵ Uttrycket *tillgängliggörande för allmänheten* har samma innebörd i detta avseende som i bestämmelsen i 2 § URL.²⁸⁶

Uttrycket *anseende* avser inte uppfattningen om upphovsmannen som samhällsmedborgare. Kränkningar av upphovsmannens medborgerliga anseende är därför undantaget upphovsrättsligt skydd.²⁸⁷ Med uttrycket *egenart* tar lagstiftaren sikte på förfaranden som skadar upphovsmannens personlighet, så som den har kommit till uttryck i verket.²⁸⁸ Kränkingsbedömningen ska göras utifrån upphovsmannens perspektiv men en objektiv måttstock ska anläggas i övrigt.²⁸⁹ Enligt Axhamn utgår det subjektiva momentet i bedömningen

²⁸¹ Se C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 147–148; jfr. PMÖD 2018:2.

²⁸² Se PMÖD 2018:2.

²⁸³ Se SOU 1956:25 s. 272.

²⁸⁴ Se NJA 1974 s. 94.

²⁸⁵ Se SOU 1956:25 s. 126.

²⁸⁶ Jfr. Olsson och Rosén (2019), kommentaren till 1 kap. 3 § URL. Se kapitel 4.5 angående innebörden av begreppet *tillgängliggörande för allmänheten*.

²⁸⁷ Se SOU 1956:25, s. 122.

²⁸⁸ Se prop. 1960:17, s. 71; jfr. Strömholm (1969), s. 217.

²⁸⁹ Se SOU 1956:25 s. 123; jfr. Wennersten (2014), s. 154.

från åtgärderna med det enskilda verket. Det objektiva momentet tar utgångspunkt i upphovsmannens intresse.²⁹⁰ Strömholm anser att kränkningen måste ha uppnått en viss grad av intensitet för att den aktuella bestämmelsen ska äga tillämplighet. Strömholm menar att upphovsmannens rent subjektiva uppfattning i detta avseende bör tillmätas liten betydelse i kränkingsbedömningen. Han har anfört att tröskeln för när upphovsmannens konstnärliga anseende och egenart objektivt sett kan anses ha kränkts är högt ställd.²⁹¹

Kränkingsbedömningen sker med utgångspunkt i förhållandena inom den konstart det är fråga om och med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Störst hänsyn bör tas till verkets art samt betydelse och värde i konstnärligt avseende.²⁹² Strömholm menar att verkets genre och tilltänka användningsområde även bör få betydelse i bedömningen.²⁹³ Användning av ett icke-politiskt verk i en politisk kontext liksom användning av verk i ett sexuellt sammanhang har ansetts utgöra en kränkning i respekträttsligt hänseende.²⁹⁴

4.9 Särskilt om trestegsregeln

I artikel 5.5 i Infosoc-direktivet stadgas en trestegsregel. Av bestämmelsen följer att citatregeln endast får tillämpas i vissa särskilda fall som inte strider mot det normala utnyttjandet av det skyddade alstret och inte oskäligt inkräktar på rättsinnehavarnas legitima intressen.²⁹⁵ Trestegsregeln har inte implementerats i svensk rätt. I samband med att URL anpassades efter Infosoc-direktivet gjorde regeringen bedömningen att trestegsregeln i stället skulle beaktas vid utformningen av de olika inskränkningarna i upphovsrätten.²⁹⁶

I Wikimedia-målet²⁹⁷ uttalade HD att principerna i trestegsregeln utgör en anvisning för rättstillämparen vid tolkning av de upphovsrättsliga inskränkingsbestämmelserna.²⁹⁸ Enligt HD innebär trestegsregelns kriterier att inskränkningen ska vara tydligt avgränsad och preciserad för att det ska vara fråga om en inskränkning för ett särskilt fall. Vad gäller det normala utnyttjandet av verket ska beaktas att inskränkningen inte konkurrerar med upphovsmannens rätt att ekonomiskt exploatera sitt verk. Enligt HD ligger detta inte bara i det nuvarande utnyttjandet, utan det bör ske en dynamisk tolkning

²⁹⁰ Se Axhamn (2008), s. 478; jfr. Nordell (2003), s. 394; Wennersten (2014), s. 149.

²⁹¹ Se Strömholm (1975), s. 325 f.; jfr. Strömholm (1969), s. 218; Bernitz (1997), s. 120 ff.; Axhamn (2008) s. 477 f.

²⁹² Se NJA 2008 s. 309; NJA 1979 s. 352; prop. 1960:17 s. 71; SOU 1956:25 s. 123 f.; jfr. NJA 1971 s. 226.

²⁹³ Se Strömholm (1975) s. 323; jfr. Rosén (1993/1994) s. 765; NJA 2008 s. 309.

²⁹⁴ Se NJA 1975 s. 679; NJA 1974 s. 94.

²⁹⁵ Se artikel 5.5 i Infosoc-direktivet.

²⁹⁶ Se prop. 2004/05:110 s. 81.

²⁹⁷ NJA 2016 s. 212.

²⁹⁸ Se NJA 2016 s. 212 p. 13. HD:s tolkning av trestegsregeln i Wikimedia-målet har kritiserats av Björkenfeldt, se Björkenfeldt (2016) s. 315 f.

som beaktar upphovsmannens rätt att exploatera verket på de nya sätt som teknikutvecklingen öppnar för. Enligt HD ska det i prövningen huruvida inskränkningen oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen göras en avvägning av om inskränkningen i ensamrätten kan motiveras av ett starkare allmänt intresse. Enligt HD är det fråga om en proportionalitetsbedömning i detta avseende.²⁹⁹

I artikel 9.2 i BK, artikel 13 i TRIPS-avtalet respektive artikel 10.2 i WCT stadgas en trestegsregel. Aplin och Bently anser dock att trestegsregeln i BK, TRIPS respektive WCT inte ska vara ledande vid tolkning av citatregeln i BK.³⁰⁰ Geiger m.fl. anser emellertid att trestegsregeln ska tolkas i ljuset av WCT och TRIPS-avtalet, med målet att upprätthålla en skälig avvägning mellan rättigheter.³⁰¹

4.10 Analys

Vad gäller frågan om den upphovsrättsliga citaträttens bevekelsegrunder kan inledningsvis konstateras att citatregeln avser att främja grundläggande rättigheter. Närmare bestämt utgör yttrandefrihet, pressfrihet och friheten för konsten motiven bakom den upphovsrättsliga citaträtten. Det finns även stöd för att rättighetsinnehavarnas rätt till immateriell egendom kan anses utgöra en grundläggande rättighet.

Citatregeln ska som utgångspunkt tolkas restriktivt eftersom den utgör en inskränkning av upphovsrätten. En uppfattning som historiskt sett förefaller främmande för svensk rätt är den att citaträtten, inom EU, anses utgöra en faktisk rättighet till förmån för användare av skyddade alster. Eftersom grundläggande rättigheter står emot varandra vid citering av skyddade alster har rättstillämparen att göra en skälig avvägning mellan dessa rättigheter vid tillämpning av citatregeln. Yttrandefriheten kan dock inte motivera att den nationella lagstiftaren eller rättstillämparen går utanför den existerande citatregelns gränser.

Citaträttens område begränsas av innebörden i begreppet *citata*. Även om begreppet kan definieras mycket brett, som Aplin och Bently visar, måste dess rättsliga innebörd anses vara bestämd av EU-rätten. Ett spørsmål som inte har avgjorts av EU-domstolen är huruvida ett citat måste utgöra en exakt återgivning av det citerade materialet. Å ena sidan stämmer det väl överens med konstruktionen av upphovsrätten som ett formskydd att citatregelns tillämplighet inte förutsätter en exakt återgivning av det citerade verket. Om rättighetsinnehavarens rätt skyddas i alla yttre former som verket kan anta borde

²⁹⁹ Se NJA 2016 s. 212 p. 12.

³⁰⁰ Se Aplin och Bently (2020) s. 60 ff.; jfr. Ricketson och Ginsburg (2022) p. 13.41. Jfr. med Ficsor (2003) s. 62.

³⁰¹ Se Geiger m.fl. (2021) p. 11.78–11.79 (kommentaren till artikel 5 i Infosoc-direktivet); jfr. skäl 44 i Infosoc-direktivet.

det även vara möjligt att citera verket i alla dessa yttre former. Om möjligheten att citera endast skulle avse det skyddade alstret i den form som citatet hämtas från skulle citaträtten vara mycket begränsad i förhållande till upphovsmannens ensamrätt. Å andra sidan anser Hui och Döhl att bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet endast omfattar exakta återgivningar av det citerade materialet.

Eftersom begreppet *citat* inte har definierats i svensk nationell rätt går det inte att avgöra huruvida svensk rätt överensstämmer med EU-rätten i detta avseende. Enligt Hui och Döhl är det svenska begreppet *citat* mer vidsträckt än det EU-rättsliga begreppet *citat*. Hui och Döhl's uppfattning vinner dock inte nödvändigtvis stöd i de svenska förarbetena. Det kan även konstateras att svensk rätt ska tillämpas direktivkonformt. All användning av ett skyddat verk som inte faller inom den EU-rättsliga definitionen av begreppet *citat* måste därför anses gå utanför citaträttens område.

En annan faktor som begränsar området för citaträtten är kravet på att det citerade verket lovligen ska ha gjorts tillgänglig för allmänheten. Även om begreppsbildningen skiljer sig åt mellan 22 § URL och artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet måste svensk rätt anses uppfylla de EU-rättsliga kraven i detta hänseende. Kravet i 22 § URL att verket ska ha offentliggjorts innebär att verket lovligen ska ha gjorts tillgängligt för allmänheten. Av EU-domstolens praxis följer att begreppet *lagligen ha tillgängliggjorts för allmänheten* också innebär att verket lovligen ska ha gjorts tillgängligt för allmänheten. Dessutom tycks innebörden av begreppet *lovligen* i svensk rätt leva upp till de EU-rättsliga kraven. Begreppet *lovligen* innebär ”med rättighetsinnehavarens samtycke” eller ”med stöd i lag”.

Frågan följer hur uttrycket *gjorts tillgängligt för allmänheten* i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet ska tolkas eftersom det inte definieras i direktivet. Uttrycket preciseras emellertid i 2 § tredje stycket URL. Eftersom bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet inte hänvisar till bestämmelsen i artikel 3 i Infosoc-direktivet torde uttrycket i detta avseende inte vara begränsat till skyddade alster som tillgängliggjorts genom sändning respektive vidare-sändning. Således kan det argumenteras för att tillgängliggörande genom offentligt framförande, offentlig visning och spridning även bör kunna möjliggöra citering av alstren. En sådan tolkning av uttrycket *gjorts tillgängligt för allmänheten* kan även sägas främja den ändamålsenliga verkan av bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet. På så sätt torde citatregeln i URL överensstämma fullt ut med de EU-rättsliga kraven i detta avseende. Om så inte är fallet utgör citatregeln i 22 § URL en otillbörlig inskränkning av rättighetsinnehavarnas rätt till sin immateriella egendom.

En diskrepans mellan svensk rätt och EU-rätten kan även uppstå för det fall att begreppet *gjorts tillgängligt för allmänheten* i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet ska tolkas mer vidsträckt än vad bestämmelsen i 2 § URL medger.

Detta skulle i sin tur innebära en begränsning av yttrandefriheten för den som önskar åberopa citatregeln vid användning av ett skyddat alster. Något stöd för att begreppet *gjorts tillgängligt för allmänheten* i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet ska tolkas mer vidsträckt än vad bestämmelsen i 2 § URL medger kan dock inte utläsas ur de EU-rättsliga källorna.

Begreppet *tillgängliggörande för allmänheten* är även intressant vad avser det alster i vilket citatet används, särskilt vad gäller användning av ett citat under ett offentligt framförande eller genom offentlig visning. Infosoc-direktivet harmoniserar inte andra former av tillgängliggörande än överföring till allmänheten.

Eftersom området för offentligt framförande och offentlig visning inte är harmoniserat är bestämmelserna i Infosoc-direktivet inte direkt tillämpliga i sådana situationer. Som Wennersten argumenterar för bör begreppet *offentligt* dock tolkas direktivkonformt. Vad gäller begreppet *offentligt* förefaller dessutom den icke-harmoniserade svenska rätten stämma överens med det EU-rättsliga begreppet *allmänheten*. Begreppen *framförande* respektive *visning* har emellertid ingen EU-rättslig motsvarighet. Det kan i detta avseende endast konstateras att den svenska citatregeln inte får tolkas på ett sätt som motverkar Infosoc-direktivets fulla verkan eller på ett sätt som är oförenligt med Infosoc-direktivets syfte. Kraven i BK måste anses utgöra den yttersta gränsen för tolkningen av citatregeln i 22 § URL, åtminstone vad gäller utländska verk.

Vidare anges uttryckligen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet att användning av ett citat måste ha ett bakomliggande syfte. Av direktivtextens ordalydelse, mot bakgrund av den icke-uttömmande uppräknings av godtagbara syften, kan dessutom utronas att alla syften inte är att anse som godtagbara. Citat ska användas i syfte att ingå någon form av dialog med det citerade verket. Citaträttens område avgränsas därför av kravet på ett bakomliggande syfte med användningen. Användningen måste syfta till att utgöra någon form av komplement till det material i vilket citatet används.

Kravet på bakomliggande syfte anges däremot inte i lagtexten till 22 § URL. I bestämmelsens förarbeten uttalas emellertid att ett citat måste uppbäras av ett lojalt syfte. Genom att jämföra de exemplifierande uttalandena i förarbetena till 22 § URL och de syften som anges i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet kan slutsatsen dras att hänvisningen till god sed i svensk rätt inte avviker från de EU-rättsliga kraven i materiellt hänseende. Det ska dock noteras att förarbetsuttalanden normalt inte är tillräckligt för att anses utgöra en implementering av EU-rätten. Dessutom har EU-domstolen uttryckligen angett att en citatregel i nationell rätt måste innehålla samtliga rekvisit som anges i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet. Svensk rätt stämmer därför inte överens med de EU-rättsliga kraven i formellt hänseende. Det ska även påpekas att en EU-

konform tolkning av bestämmelsen i 22 § URL begränsar utrymmet för vad som kan anses utgöra ett syfte i enlighet med god sed.

Citaträttens gränser bestäms till stor del av innehållet i begreppet *god sed*. Dels relaterar kravet på ett bakomliggande syfte till god sed, dels ska användningen i sig vara förenlig med god sed. Dessutom relateras den tillåtna omfattningen indirekt till god sed eftersom omfattningen bestäms av citatets syfte. Trots att god sed har avgörande betydelse för citaträttens gränser saknas en legaldefinition av begreppet.

EU-domstolen har klargjort att ett citat minst måste vara av sådan omfattning att det är möjligt att identifiera det citerade verket. I övrigt ger de EU-rättsliga källorna begränsad ledning avseende den tillåtna omfattningen och innebörden av begreppet *god sed*. EU-domstolen relaterar begreppets innebörd till syftet med användningen och det material i vilket citatet används. Det torde vara fråga om att en proportionalitetsbedömning ska göras i detta avseende. EU-rätten lämnar dessutom ett betydande utrymme för skönsmässig bedömning, i detta avseende, när EU-medlemsstaterna införlivar bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet och när den nationella rättstillämparen tillämpar införlivandebestämmelserna.

Sett till ordalydelsen stämmer citatregeln i URL överens med kraven enligt Infosoc-direktivet. Förarbetena till URL ger närmast för handen att det faller på rättstillämparen att avgöra innehållet i begreppet *god sed* i det enskilda fallet. Av förarbetsuttalandena dras dock slutsatsen att innebörden av begreppet *god sed* varierar beroende det sammanhang i vilket citatet används. I domstolspraxis har preciserande uttalanden emellertid endast avsett pressens område. Vad gäller frågan om citatets omfattning ger ett antal exemplifierande uttalanden i förarbetena till URL närmast ledning i bedömningen. Eftersom god sed relateras till syftet med användningen och därmed till det material i vilket citatet används torde svensk rätt uppfylla de EU-rättsliga kraven även i materiellt hänseende.

Med tanke på att innehållet i begreppet *god sed* närmast avgörs i det enskilda fallet är det dock svårt att dra några konkreta slutsatser om begreppets innebörd samt huruvida svensk rätt uppfyller EU-rättens krav. I detta avseende kan endast konstateras att EU-rätten utgör den yttre ramen som medlemsstaterna har att förhålla sig till och därmed också citaträttens yttre ram.

Det torde även vara möjligt att hämta ledning från tolkningen av artikel 10.1 i BK i detta avseende. Exempelvis lyfter Aplin och Bently faktorer som de anser kan tas i beaktande för att utröna innebörden av begreppet *god sed*, utöver vad som följer av det ovanstående. Mot bakgrund av rättskällehierarkin kan det ifrågasättas huruvida de bedömningsfaktorer som Aplin och Bently lyfter ger uttryck för gällande rätt. I brist på ledning från de auktoritativa källorna är det svårt bedöma rättsläget i detta avseende.

Trestegsregeln i artikel 5.5 i Infosoc-direktivet innebär ytterligare en avgränsning av citatregelns tillämpningsområde. Eftersom trestegsregeln inte är implementerad i den svenska lagtexten kan det finnas risk för att den svenska citatregeln går utöver vad som är tillåtet enligt EU-rätten. Detta skulle då ske till förfång för upphovsrättsinnehavarna. På så sätt kan det även argumenteras för att upphovsrättsinnehavarnas grundläggande rätt till immateriell egendom skulle inskränkas på ett otillbörligt sätt. Samtidigt ska i detta avseende påpekas att HD har konstaterat att trestegsregeln ska tillämpas av rättstillämparen även om den inte har implementerats i den svenska lagtexten. Slutsatsen följer därför att svensk rätt uppfyller de materiella EU-rättsliga kraven i detta hänseende, men inte de formella kraven.

Vidare är citatregeln i 22 § URL begränsad i förhållande till det material från vilket citat kan hämtas. Av förarbeten till URL framgår tydligt att citatregeln i 22 § URL inte avser konstverk och fotografiska bilder. Begreppet *konstverk* är förhållandevis omfattande och en stor andel av de verk som kan omfattas av upphovsrättsligt skydd undantas därför från citatregelns tillämpningsområde.

För citering av konstverk och fotografiska bilder hänvisas användaren i stället till konstcitatregeln i 23 § URL. Konstcitatregeln har ett snävare tillämpningsområde än citatregeln i 22 § URL. Till skillnad från citatregeln i 22 § URL stadgas i konstcitatregelns lagtext begränsningar i förhållande till det material i vilket citatet används. Ifrågavarande material måste vara av särskild art för att konstcitatregeln ska äga tillämplighet.

Normalt torde citering av konstverk och fotografier innebära att det aktuella alstret återges i sin helhet. Sannolikheten är därför hög att en citering av ett konstverk eller en fotografisk bild skulle vara oförenlig med god sed i det enskilda fallet eftersom citering i den omfattningen endast undantagsvis torde vara tillåten. Dessutom finns det risk för att upphovsmannens respekträtt kränks för det fall att delar av ett konstverk eller en fotografisk bild återges.

Det torde dock inte vara möjligt att generellt konstatera att all form av återgivning av konstverk som är oförenlig med bestämmelsen i 23 § URL samtidigt är oförenlig med god sed. Aplin och Bently anser, angående bestämmelsen i artikel 10.1 i BK, att ett citat kan omfatta ett verk i sin helhet, särskilt när det är fråga om citering av bildverk. De drar även slutsatsen att citatregeln i artikel 10.1 i BK kan omfatta alla typer av verk. Även om Aplin och Bentlys tolkning av bestämmelsen i artikel 10.1 i BK inte har stöd i de svenska förarbetena kan det finnas stöd deras tolkning i EU-rätten. EU-domstolen har inte konstaterat att EU-rätten ställer upp några krav avseende vilka typer av verk som är möjliga att citera. Det förefaller dessutom som att alla typer av verk kan omfattas av citatregeln i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet. Exempelvis utgick EU-domstolen från att det var möjligt att citera ett fotografi i sin helhet i Painer-målet.

Förarbetsuttalandena angående citatregelns tillämplighet i förhållande till konstverk kan därför strida mot de EU-rättsliga kraven, mot bakgrund av att de föreskriver en mer långtgående inskränkning av citaträtten än vad som eventuellt medges enligt artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet. Det kan i detta avseende även argumenteras för att förarbetsuttalandena i förlängningen leder till en otillbörlig inskränkning av användarnas yttrandefrihet. Även om EU-medlemsstaterna har ett utrymme för skönsässig bedömning vid implementering av bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet kan det argumenteras för att det aktuella förarbetsuttalandet inte lever upp till de EU-rättsliga kraven i detta hänseende. Det kan argumenteras för att förarbetsuttalandet leder till en tillämpning av bestämmelsen i 22 § URL som inte innebär att en skälig avvägning uppnås mellan upphovsrättsinnehavarnas rätt och de rättigheter som tillkommer användarna av skyddade alster.

Vidare kan det argumenteras för att den svenska konstruktionen med en särskild konstcitatregel är oförenlig med artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet eftersom det i konstcitatregelns lagtext stadgas begränsningar vad avser det material i vilket det citerade materialet kan återges. Det är i detta avseende möjligt att argumentera för att bestämmelsen i 23 § URL inte medger att en skälig avvägning kan uppnås mellan upphovsrättsinnehavarnas rätt och användarnas yttrandefrihet och att detta leder till en otillbörlig inskränkning av användarnas yttrandefrihet, informationsfrihet och friheten för konsten. På så sätt skulle konstcitatregeln innebära en mer långtgående inskränkning av citaträtten än vad som medges enligt artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet. Mot detta väger argumentet att EU-medlemsstaterna har ett utrymme för skönsässig bedömning vid implementering av Infosoc-direktivets bestämmelser och att upphovsrätten, i viss utsträckning, utgör en tillåten inskränkning av yttrandefriheten.

Även om det skulle konstateras att konstcitatregeln är oförenlig med EU-rätten kan slutsatsen inte följa att den saknar tillämplighet. Eftersom skyldigheten att göra en direktivkonform tolkning av nationell rätt inte sträcker sig så långt att den nationella rätten ska tolkas i strid mot sin ordalydelse följer slutsatsen att en nationell rättstillämpare inte kan ignorera konstcitatregelns rekvisit.

Samtidigt är det möjligt att argumentera för att förarbetsuttalandena angående citering av konstverk strider mot EU-rätten och följaktligen ska lämnas utan hänseende vid tolkning av bestämmelsen i 22 § URL. Eftersom det inte anges i lagtexten att bestämmelsen i 22 § URL inte är tillämplig avseende konstverk är det möjligt att göra en direktivkonform tolkning av citatregeln i 22 § URL utan att bryta mot förbudet att tolka lagen i strid mot sin ordalydelse.

Vidare medför bestämmelsen i 11 § andra stycket URL ett krav på källangivelse vid citering. Även av artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet följer ett sådant

krav. Bestämmelsen i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet är mer långtgående än bestämmelsen i 11 § andra stycket URL.

Av artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet följer inte bara ett krav på källangivelse, utan också ett krav på att upphovsmannens namn anges. Kravet på namngivelse i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet är strängare än motsvarande krav såsom det kommer till uttryck i artikel 10.3 i BK respektive i 3 § första stycket URL. Mot bakgrund av att PMÖD har slagit fast att begreppet *god sed* i 3 § första stycket URL respektive 11 § andra stycket URL ska anses innebära ett krav på källangivelse såvitt detta inte är omöjligt kan slutsatsen dras att svensk rätt är i linje med EU-rätten i detta avseende.

Eftersom det endast undantagsvis är tillåtet att citera ett skyddat alster i sin helhet innebär användning av citat normalt att verket delas. På så sätt är det möjligt att påstå att citering innebär att verket ändras och att citaträtten därför också avgränsas av förbudet mot kränkande ändring i 3 § andra stycket URL och av förbudet mot ändring i större utsträckning än användningen kräver i 11 § andra stycket URL. Samtidigt innebär citering normalt återgivning av den citerade delen i oförändrat skick, något som talar för att kraven inte påverkar möjligheten att citera nämnvärt. Förbudet mot att tillgängliggöra upphovsmannens verk i sådan form eller i sådant sammanhang så att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks begränsar emellertid citaträttens räckvidd. Mot bakgrund av att rättighetsinnehavarnas ideella rättigheter inte har varit föremål för direkt harmonisering går frågan om överensstämmelse med EU-rätten inte att besvara i detta avseende.

5 Den formgivningingsrättsliga citaträtten

5.1 Citaträtten i den formgivningingsrättsliga systematiken

På formgivningingsrättens område finns bestämmelserna om citaträtten på EU-nivå och på nationell nivå. I TRIPS-avtalet finns ingen uttrycklig bestämmelse om citaträtt men i artikel 26.2 i TRIPS-avtalet stadgas att konventionsstaterna får föreskriva begränsade undantag från den formgivningingsrättsliga ensamrätten. Undantagen får, i sådana fall, inte på ett oskäligt sätt stå i konflikt med normalt utnyttjande av skyddade formgivningingar och får inte oskäligt inkräkta på rättighetsinnehavarnas legitima intressen. Undantagen ska även ta hänsyn till de legitima intressen som tredje man kan ha.

I artikel 20.1 c i formgivningsförordningen stadgas att de rättigheter som är knutna till en gemenskapsformgivning inte får utövas när det gäller handlingar som innebär återgivning i syfte att citera eller undervisa, förutsatt att sådana handlingar är förenliga med god affärssed och inte omotiverat skadar normalt utnyttjande av formgivningen. I bestämmelsen stadgas även ett krav på källangivelse. Bestämmelsen i artikel 20.1 c i formgivningsförordningen avser både registrerade och oregistrerade gemenskapsformgivningingar.³⁰² I artikel 13.1 c i mönsterskyddsdirektivet återfinns en regel som motsvarar den i artikel 20.1 c i formgivningsförordningen.³⁰³ I stället för uttrycket *återgivning* används dock uttrycket *efterbildning*. Enligt Levin har formuleringen i formgivningsförordningen och i mönsterskyddsdirektivet sin grund i artikel 26.2 i TRIPS-avtalet.³⁰⁴ Citatregeln i 7 § 3 ML implementerar bestämmelsen i artikel 13.1 c i mönsterskyddsdirektivet.³⁰⁵

5.2 Den formgivningingsrättsliga citaträttens bakgrund och bevekelsegrunder

Enligt Mönsterutredningen har citatregeln hämtat sitt innehåll från upphovsrätten. I utredningen gjordes en hänvisning till de dåvarande bestämmelserna

³⁰² Se Spintig (2018) s. 226 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³⁰³ Se Spintig (2018) s. 226 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³⁰⁴ Se Levin, Mönsterskyddslag (1970:485) 7 §, Lexino, 2017-07-27 (JUNO).

³⁰⁵ Se prop. 2001/02:121 s. 71 f.; SOU 2000:79 s. 78.

i 13, 18, 21 och 23 §§ URL samt till avsnittet om återgivning av konstverk i kritisk eller vetenskaplig framställning i SOU 1990:30.³⁰⁶

Enligt Musker är den formgivningingsrättsliga citatregeln resultatet av ett misstag i fråga om översättning i samband med framtagandet av mönsterskydds-direktivet och formgivningingsförordningen. Musker förespråkar teorin att kommissionen ursprungligen hade för avsikt att endast inrätta ett undantag för återgivning i undervisningssyfte i likhet med artikel 5.3 a i Infosoc-direktivet, artikel 10.2 i BK och artikel 5.3 i rådets direktiv av den 16 december 1986 om rättsligt skydd för kretsmönster i halvledarprodukter (87/54/EEG).³⁰⁷

I Nintendo-målen³⁰⁸ anförde generaladvokaten Bot att intresset av ett effektivt skydd för gemenskapsformgivning ska vägas mot de intressen som tredje man har som saluför tillbehör till produkter som skyddade gemenskapsformgivning ingår i. Enligt generaladvokaten ska även målet att säkerställa den inre marknadens funktion och intresset av sund konkurrens vägas mot intresset av ett effektivt skydd till förmån för rättighetsinnehavaren. Dessutom ska intresset av att främja innovation vägas mot intresset att ge ett effektivt skydd för gemenskapsformgivning.³⁰⁹

Enligt EU-domstolen ska bestämmelsen i artikel 20.1 c i formgivningingsförordningen tolkas restriktivt eftersom bestämmelsen föreskriver en begränsning av de rättigheter som tillkommer innehavaren av en gemenskapsformgivning. Trots detta ska bestämmelsen inte tolkas på ett sätt som inverkar negativt på begränsningens ändamålsenliga verkan eller på dess syfte.³¹⁰

I Nintendo-målen tog EU-domstolen hänsyn till syftet med formgivningingsförordningen i bedömningen av den aktuella användningens förenlighet med citatregeln. EU-domstolen anförde att formgivningingsförordningen syftar till att främja innovation och utveckling av nya produkter och investeringar i produktionen av dessa. Förordningen syftar även till att stimulera de enskilda formgivarna att bidra till unionens samlade kompetens på området.³¹¹ Stone respektive Cornwell är dock av uppfattningen att syftet att främja innovation endast är hänförligt den formgivningingsrättsliga ensamrätten och inte dess undantag och inskränkningar.³¹² Enligt Kur utgör intresset att säkerställa sund konkurrens en av citatregelns bevekelsegrunder.³¹³

³⁰⁶ Se SOU 2000:79 s. 78.

³⁰⁷ Se Musker (2017) s. 835 f.; jfr. Green Paper of June 1991 on the legal protection of industrial design (III/F/5131191-EN) s. 90; COM(93) 342 final s. 20; COM(93) 344 final s. 5; Cornwell (2019) s. 52 ff.

³⁰⁸ Förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:146.

³⁰⁹ Se AG Bot i förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:146, p. 76.

³¹⁰ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 74; jfr. C-145/10 Painer, EU:C:2011:798, p. 109 och 133.

³¹¹ Jfr. förenade målen C-24/16 och C-25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 73 och 76.

³¹² Se Stone (2017) s. 560; Cornwell (2019) s. 55.

³¹³ Se Kur (2020b) s. 298 f.

Enligt Cornwell använde EU-domstolen en flexibel tolkningsmetod hämtad från upphovsrätten i Nintendo-målen. Cornwell menar att denna tolkningsmetod används på upphovsrättens område för att tillgodose intresset av yttrandefrihet, informationsfrihet och intresset av främjande av kultur. I fall då rent kommersiella intressen står mot varandra anser Cornwell att en restriktiv tolkningsmetod till förmån för rättighetsinnehavaren är mer lämplig.³¹⁴

5.3 Den formgivningsrättsliga citatregelns uppbyggnad

5.3.1 Återgivning i syfte att citera

I förarbetena anförde Mönsterutredningen att citatregeln ska implementeras i ML i enlighet med direktivets ordalydelse.³¹⁵ Mönsterutredningen konstaterade dock att begreppet *återgivning* var mer lämpligt att använda i ML än begreppet *efterbildning*, som används i den svenska översättningen av mönsterskyddsdirektivet, eftersom återgivning är det uttryck som förekommer i upphovsrättsliga sammanhang.³¹⁶ Mönsterutredningen påpekade dock att återgivning i mönsterrättsliga sammanhang omfattar ett mindre antal handlingar än motsvarande uttryck i upphovsrättslagen.³¹⁷ Enligt Wennersten är den upphovsrättsliga innebörden av begreppet *återgivning* inte fastställd.³¹⁸ Wennersten menar dock att begreppet kan anses innefatta både exemplarframställning och tillgängliggörande för allmänheten.³¹⁹

Enligt Spintig kan en återgivning vara både två- och tredimensionell.³²⁰ EU-domstolen har konstaterat att en tvådimensionell återgivning av en produkt som motsvarar en gemenskapsformgivning kan utgöra en handling som innebär återgivning av formgivningen i enlighet med artikel 20.1 c i formgivningsförordningen.³²¹

Enligt Stone omfattar begreppet *återgivning* inte återgivning av kopior av originalet.³²² Spintig är av den motsatta uppfattningen och anser att både återgivning av original och återgivning av kopior av originalet och andra dubletter ska räknas in i begreppet *återgivning*.³²³

³¹⁴ Se Cornwell (2019) s. 59 f.; jfr. Rendas (2018) s. 173.

³¹⁵ Se SOU 2000:79 s. 78.

³¹⁶ Se SOU 2000:79 s. 78; jfr. prop. 2001/02:121 s. 72.

³¹⁷ Se SOU 2000:79 s. 78; jfr. prop. 2001/02:121 s. 72.

³¹⁸ Se Wennersten (2014) s. 169 f.

³¹⁹ Se Wennersten (2014) s. 238.

³²⁰ Se Spintig (2018) s. 226 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³²¹ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 69.

³²² Se Stone (2016) p. 20.70 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³²³ Se Spintig (2018) s. 228 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

Enligt EU-domstolen avser begreppet *citera* handlingar som innebär återgivning av en formgivning och som ligger till grund för förklaringar eller egna kommentarer från den som avser att åberopa begränsningen.³²⁴ Enligt EU-domstolen förutsätter bestämmelsen i artikel 20.1 c i formgivningsförordningen att de handlingar som innebär återgivning sker inom ramen för en kommersiell verksamhet.³²⁵

Enligt EU-domstolen utför en tredje man som lagligen saluför produkter som är avsedda att användas som tillbehör till specifika produkter vilka motsvarar gemenskapsformgivning, och som återger formgivningarna i syfte att förklara eller visa hur de saluförda produkterna kan användas tillsammans med produkten som motsvarar den skyddade formgivningen, en handling som innebär återgivning i syfte att citera.³²⁶

EU-domstolen har konstaterat att begreppet *citera* i artikel 20.1 c i formgivningsförordningen utgör ett unionsrättsligt begrepp som ska ges en självständig och enhetlig tolkning inom hela EU.³²⁷ I den franska och i den nederländska språkversionen av formgivningsförordningen används ordet illustrera samtidigt som ordet citera används i andra språkversioner.³²⁸ I förslaget till formgivningsförordningen används begreppen *citation* och *quotation* som närmast kan översättas till *citats* eller *citering*.³²⁹

Enligt Spintig ska begreppet *citera* inkludera alla referenser till en skyddad formgivning som identifierar den skyddade formgivningen som egendom tillhörande tredje man och som utgör ett bevis på ett uttalande av användaren, där en inre koppling skapas mellan den skyddade formgivningen och användarens tankar.³³⁰ Spintig menar att återgivning i media och återgivning inför myndigheter utgör återgivning i syfte att citera, särskilt om återgivningen syftar till att påvisa känd teknik i ett intrångs- eller ogiltighetsärende.³³¹ Även återgivning i reklam kan utgöra återgivning i syfte att citera, särskilt i fråga om jämförande reklam, enligt Spintig.³³²

Enligt Kur omfattas all återgivning av en skyddad formgivning i syfte att identifiera eller hänvisa till varor eller tjänster som rättighetsinnehavarens varor eller tjänster av citatundantaget. Detta innefattar, enligt Kur, återgivning

³²⁴ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 76.

³²⁵ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 75.

³²⁶ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 77.

³²⁷ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 70; jfr. C-201/13 Deckmyn och Vrijheidsfonds, EU:C:2014:2132, p. 14; C-350/14 Lazar, EU:C:2015:802, p. 21.

³²⁸ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 71.

³²⁹ Se COM(93) 342 final s. 20; NE Nationalencyklopedin (2018), 'Citation' s. 120; NE Nationalencyklopedin (2018), 'Quotation' s. 636.

³³⁰ Se Spintig (2018) s. 229 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³³¹ Se Spintig (2018) s. 229 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³³² Se Spintig (2018) s. 229 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen); jfr. SWD(2020) 264 final s. 32.

av en skyddad formgivning i jämförande reklam, återgivning i syfte att framföra kritik eller kommentarer, återgivning med konstnärliga syften och återgivning i illustrationssyfte.³³³

5.3.2 God affärssed

Enligt EU-domstolen ska rättspraxis från varumärkesrättens område tillämpas vid tolkning av begreppet *god affärssed* i artikel 20.1 c i formgivningsförordningen. EU-domstolen har tolkat begreppet *god affärssed* på så sätt att det utgör ett uttryck för en lojalitetsplikt gentemot en rättighetsinnehavares berättigade intressen.³³⁴

Enligt EU-domstolen är en handling som innebär återgivning i syfte att citera inte förenlig med god affärssed om handlingen utförs på ett sådant sätt att den ger intryck av att det finns ett affärsmässigt samband mellan tredje man och rättighetsinnehavaren. Det är inte heller förenligt med god affärssed om användare, i samband med saluföringen av produkter som används tillsammans med produkter som motsvarar skyddade formgivningar, utför en handling som utgör intrång i rättighetshavarens ensamrätt enligt artikel 19 i formgivningsförordningen. Detta kan exempelvis ske genom att användaren framställer sin formgivning som imitation av eller ersättning för rättighetsinnehavarens formgivning. Vidare är det inte förenligt med god affärssed om användaren drar otillbörlig fördel av rättighetsinnehavarens kommersiella renommé.³³⁵

I bedömningen av huruvida den aktuella återgivningen är förenlig med god affärssed ska samtliga relevanta omständigheter i det enskilda fallet beaktas, exempelvis hur den vara som saluförs av användaren framställs rent allmänt. Faktumet att användaren använder någon annans formgivning innebär, enligt EU-domstolen, inte nödvändigtvis att användaren framställer sin vara som om den är av samma kvalitet eller har likvärdiga egenskaper som den vara som utgör den skyddade gemenskapsformgivningen.³³⁶

5.3.3 Kravet på proportionalitet

I 7 § 3 ML, artikel 13.1 c i mönsterskyddsdirektivet och i artikel 20.1 c i formgivningsförordningen stadgas att ett utnyttjande inte får oskäligt inkräkta på ett normalt utnyttjande av formgivningen. Villkoret syftar, enligt EU-

³³³ Se Kur (2020b) s. 299; jfr. Kur (2020a) s. 243.

³³⁴ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 79; C-228/03 Gillette Company och Gillette Group Finland, EU:C:2005:177, p. 41; jfr. C-100/02 Gerolsteiner Brunnen, EU:C:2004:11, p. 24; C-63/97 BMW, EU:C:1999:82, p. 61.

³³⁵ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 80; jfr. C-228/03 Gillette Company och Gillette Group Finland, EU:C:2005:177, p. 42–43 och 45; jfr. Spintig (2018) s. 230 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³³⁶ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 81; jfr. C-228/03 Gillette Company och Gillette Group Finland, EU:C:2005:177, p. 47–48.

domstolen, bland annat till att förhindra att den handling som innebär återgivning i syfte att citera har en negativ inverkan på de ekonomiska intressen som rättighetsinnehavaren skulle kunna ha av ett normalt utnyttjande av den skyddade formgivningen.³³⁷

Enligt Spintig utgör detta kriterium en implementering av artikel 26.2 i TRIPS-avtalet.³³⁸ Spintig menar att en återgivning i syfte att citera inte uppfyller kravet på proportionalitet om återgivningen kan användas för att tillfredsställa konsumentens behov, exempelvis om återgivningen kan användas för att ersätta den citerade skyddade formgivningen.³³⁹

5.3.4 Kravet på källangivelse

Enligt EU-domstolen anses kravet på källangivelse i artikel 20.1 i formgivningsförordningen vara uppfyllt om sättet att ange källan gör det möjligt för en normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument att utan svårighet identifiera det kommersiella ursprunget för den produkt som motsvarar gemenskapsformgivningen.³⁴⁰ Enligt Spintig finns det inget krav på att ange formgivarens namn.³⁴¹ Enligt Levin står kravet på källangivelse i relation till god sed.³⁴²

5.4 Förhållandet till upphovsrätten

Det är möjligt att erhålla både upphovsrättsligt skydd och formgivningsrättsligt skydd avseende vissa typer av alster.³⁴³ Det råder ingen hierarki mellan de olika typerna av skydd.³⁴⁴ Det skydd som ett alster ges genom formskyddet får, enligt EU-domstolen, inte leda till att syftet med och effektiviteten av respektive skydd undergrävs.³⁴⁵

Schovsbo anser att den upphovsrättsliga citatregeln har ett snävare tillämpningsområde än den formgivningsrättsliga citatregeln.³⁴⁶ I Dior-målet³⁴⁷ behandlade EU-domstolen en fråga om räckvidden av upphovsrättsligt skydd i förhållande till varumärkesrättsligt skydd. EU-domstolen konstaterade att det upphovsrättsliga skyddet inte kunde vara mer vidsträckt än det varumärkesrättsliga skyddet i fråga om återgivning av skyddade verk i reklam där

³³⁷ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 82.

³³⁸ Se Spintig (2018) s. 230 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³³⁹ Se Spintig (2018) s. 230 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³⁴⁰ Se förenade målen C-24/16 och 25/16 Nintendo, EU:C:2017:724, p. 84.

³⁴¹ Se Spintig (2018) s. 230 (kommentaren till artikel 20 i formgivningsförordningen).

³⁴² Se Levin, Mönsterskyddslag (1970:485) 7 §, Lexino, 2017-07-27 (JUNO).

³⁴³ Se C-683/17 Cofemel, EU:C:2019:721, p. 43–45 och 52; jfr. 10 § första stycket URL; artikel 17 i mönsterskyddsdirektivet; skäl 8 i mönsterskyddsdirektivet; artikel 96.2 i formgivningsförordningen; skäl 32 i formgivningsförordningen.

³⁴⁴ Se C-237/19 Gömböc, EU:C:2020:296, p. 54.

³⁴⁵ Se C-683/17 Cofemel, EU:C:2019:721, p. 51.

³⁴⁶ Se Schovsbo (2020) s. 341; jfr. Kur, Levin och Schovsbo (2018) s. 261 f.

³⁴⁷ C-337/95 Parfums Christian Dior mot Evora, EU:C:1997:517.

återgivningen har varit tillåten enligt de varumärkesrättsliga reglerna.³⁴⁸ Enligt Kur äger resonemanget även giltighet i fråga om upphovsrättsligt skydd i förhållande till formgivningsrättsligt skydd.³⁴⁹

Enligt Kur bör inte heller det upphovsrättsliga skyddet vara mer vidsträckt än det formgivningsrättsliga skyddet i situationer då en produkt, som utgör ett skyddat verk, återges i syfte att demonstrera hur användarens produkt ska användas som tillbehör till produkten som utgör det skyddade verket. Kur menar att detsamma gäller vid återgivning av skyddade verk i jämförande reklam och vid återgivning i annat illustrations- eller referenssyfte.³⁵⁰

5.5 Analys

Vad gäller frågan om den formgivningsrättsliga citaträttens bevekelsegrunder de EU-rättsliga källorna inte stöd för uppfattningen att citatregeln har hämtat sitt innehåll från upphovsrätten, såsom anges i de svenska förarbetena. De EU-rättsliga källorna, och doktrinen som tolkar dessa källor, ger snarare stöd för uppfattningen att intresset av att säkerställa den inre marknadens funktion ligger bakom den formgivningsrättsliga citatregeln. EU-domstolen har dessutom slagit fast att intresset av att främja innovation utgör en av citaträttens bevekelsegrunder. Den formgivningsrättsliga citatregeln har alltså ekonomiska förtecken. De intressen som ligger bakom den upphovsrättsliga citatregeln, såsom intresset av yttrandefrihet, informationsfrihet, pressfrihet respektive friheten för konsten, nämns emellertid inte i de EU-rättsliga källorna. Mot bakgrund av företrädesprincipen måste de EU-rättsliga källorna anses ge uttryck för gällande rätt.

Begreppet *återgivning* omfattar både två- och tredimensionell återgivning av en skyddad formgivning. Det går inte att dra några säkra slutsatser huruvida begreppet omfattar återgivning av kopior av originalet. Om så är fallet kan dock konstateras att den formgivningsrättsliga citatregeln får ett större tillämpningsområde än om så inte skulle vara fallet.

EU-domstolen har konstaterat att begreppet *citera* omfattar återgivning som ligger till grund för förklaringar eller egna kommentarer. Tillämpningsområdet är begränsat till återgivning i kommersiellt syfte. Enligt ovan finns det inte stöd för påståendet att den formgivningsrättsliga citatregeln avser att skydda användarnas yttrandefrihet. Om så skulle vara fallet kan i detta avseende tilläggas att uttalanden i kommersiellt syfte har ett lågt värde ur ett yttrandefrihetsperspektiv enligt Europadomstolen.

Det är inte helt klart vilka typer av handlingar som omfattas av det formgivningsrättsliga begreppet *citera*. Kur gör den mest vidsträckta tolkningen av

³⁴⁸ Se C-337/95 Parfums Christian Dior mot Evora, EU:C:1997:517, p. 55–58.

³⁴⁹ Se Kur (2020b) s. 299; Kur, Levin och Schovsbo (2018) s. 261 f.

³⁵⁰ Se Kur (2020b) s. 299.

begreppet. Av EU-domstolens avgörande i Nintendo-målen kan åtminstone slutsatsen dras att återgivning i syfte att identifiera eller hänvisa till varor eller tjänster som rättighetsinnehavarens varor eller tjänster utgör ett citat. Det samma gäller avseende återgivning i syfte att demonstrera hur användarens produkt ska användas som tillbehör till produkten som utgör det skyddade verket. Spintig och Kur förefaller dessutom vara enliga om att återgivning i jämförande reklam omfattas av begreppet *citera*. Det kan även konstateras att den formgivningsrättsliga citaträtten begränsas av god affärsed, kravet på proportionalitet och kravet på källangivelse.

Vad gäller frågan om huruvida svensk rätt uppfyller de EU-rättsliga kraven vad avser den formgivningsrättsliga citaträtten kan slutsatsen dras att bestämmelsen i 7 § 3 ML utgör en närmast ordagrann implementering av bestämmelsen i artikel 13.1 c i mönsterskyddsdirektivet. Begreppet *efterbildning* i den svenska översättningen av mönsterskyddsdirektivet och begreppet *återgivning* i 7 § 3 ML förefaller ha samma innebörd. Eftersom bestämmelsen i 7 § 3 ML inte har tillämpats i rättspraxis finns det inget som talar mot slutsatsen att svensk rätt uppfyller de EU-rättsliga kraven i sin helhet vad avser den formgivningsrättsliga citaträtten.

6 Avslutning

6.1 Skillnader och likheter citatreglerna emellan

Det finns inget formellt krav på att det citerade alstret lovligen ska ha gjorts tillgängligt för allmänheten i den formgivningsrättsliga citatregeln. Som framgår av 18 § första stycket ML och artikel 49 i formgivningsförordningen innebär registrering normalt att en formgivning görs tillgänglig för allmänheten. Tillgängliggörande för allmänheten utgör även en skyddsförutsättning avseende oregistrerade gemenskapsformgivningar enligt artikel 11 i formgivningsförordningen. Eftersom tillgängliggörande för allmänheten utgör en förutsättning för det formgivningsrättsliga skyddets uppkomst är den formgivningsrättsliga citatregeln endast tillämplig i situationer där den citerade formgivningen lovligen har gjorts tillgänglig för allmänheten. Slutsatsen följer därför att citatreglerna på upphovsrättens respektive formgivningsrättens område delar likheten att endast verk som lovligen har gjorts tillgängliga för allmänheten avses.

Återgivning kan på upphovsrättens område anses innefatta både exemplarframställning och tillgängliggörande för allmänheten. Mönsterutredningen uttalade att begreppet *återgivning* inom formgivningsrätten omfattar ett mindre antal handlingar än motsvarande uttryck i upphovsrättslagen. Det är dock svårt att dra några säkra slutsatser angående skillnader och likheter i detta avseende eftersom Mönsterutredningen inte preciserade uttalandet närmare. Det ges inte heller någon ledning i praxis.

Vidare föreligger det skillnader mellan det upphovsrättsliga begreppet *citat* och dess formgivningsrättsliga motsvarighet. Visserligen har EU-domstolen uttalat att det formgivningsrättsliga begreppet *citera* avser återgivning som ligger till grund för förklaringar eller egna kommentarer, varvid paralleller kan dras till de faktorer som utmärker citat i dess upphovsrättsliga bemärkelse. Samtidigt förefaller den formgivningsrättsliga citaträtten framför allt avse återgivning i illustrationssyfte, även om vissa författare förespråkar en något mer vidsträckt tolkning av begreppet. Att det formgivningsrättsliga begreppet *citera*, enligt EU-domstolen, endast omfattar återgivning inom ramen för en kommersiell verksamhet utgör emellertid den största skillnaden mellan det formgivningsrättsliga och det upphovsrättsliga begreppet *citat*.

Dessutom omfattar den upphovsrättsliga citaträtten endast citat som är förenliga med god sed och som inte är längre än vad som motiveras av ändamålet. Ett motsvarande krav finns inte avseende den formgivningsrättsliga citatregeln. Den formgivningsrättsliga citaträtten förutsätter däremot att citeringen är förenlig med god affärssed. Begreppen *god sed* och *god affärssed* har olika

innebörd. Å ena sidan förefaller båda begreppen innebära en lojalitetsplikt gentemot rättighetsinnehavaren och dennes intressen. Å andra sidan ska endast ekonomiska intressen och konkurrensrättsliga värden vara avgörande i bedömningen av god affärssed, samtidigt som det är tillåtet att beakta ett bredare spektrum av intressen i bedömningen av god sed.

Den formgivningsrättsliga citatregelns proportionalitetskrav påminner om den upphovsrättsliga trestegsregeln. Det formgivningsrättsliga proportionalitetskravet är dock snävare i sin utformning än den upphovsrättsliga motsvarigheten i trestegsregeln. En bedömning utifrån det formgivningsrättsliga proportionalitetskravet ska huvudsakligen ta sikte på vilka ekonomiska konsekvenser användningen får för rättighetsinnehavaren. Detta stämmer överens med hur HD har tillämpat den upphovsrättsliga trestegsregeln. Enligt HD ska det dock vid tillämpning av trestegsregeln dessutom göras en bedömning huruvida inskränkningen i ensamrätten kan motiveras av ett starkare allmänt intresse. Det finns inte stöd för att en sådan bedömning ska göras även avseende den formgivningsrättsliga citatregeln.

I detta avseende ska samtidigt påpekas att bestämmelsen i artikel 26.2 i TRIPS-avtalet motsvarar den upphovsrättsliga trestegsregeln i sin utformning och att Spintig anser att det formgivningsrättsliga proportionalitetskravet utgör en implementering av artikel 26.2 i TRIPS-avtalet. Det finns dock inte ytterligare stöd för slutsatsen att det formgivningsrättsliga proportionalitetskravet ska tillämpas på samma sätt som den upphovsrättsliga trestegsregeln.

Vidare torde en formgivning normalt utgöra ett konstverk i upphovsrättslig mening. Återgivning i syfte att citera en formgivning som även omfattas av upphovsrättsligt skydd skulle därför bedömas utifrån konstcitatregeln i 23 § URL och inte utifrån citatregeln i 22 § URL. Konstcitatregelns tillämpningsområde är begränsat i förhållande till det material i vilket citatet används. Eftersom motsvarande begränsning inte återfinns i den formgivningsrättsliga citatregeln kan således konstateras att möjligheten citera en formgivning, som omfattas av dubbelt skydd, inskränks av de upphovsrättsliga kraven.

Enligt ovan kan emellertid konstcitatregelns förenlighet med EU-rätten ifrågasättas. Skulle tillåtligheten i ett citat av en formgivning, som omfattas av dubbelt skydd, i stället bedömas utifrån citatregeln i 22 § URL kan dock konstateras att citering av det aktuella alstret i de flesta fall skulle innebära återgivning av alstret i sin helhet. Detta är normalt endast tillåtet i undantagsfall på upphovsrättens område. Eftersom den formgivningsrättsliga citatregeln inte ställer upp något krav avseende citatets omfattning bekräftas således ovanstående slutsats. Ett citat som uppfyller de formgivningsrättsliga kraven uppfyller inte nödvändigtvis de motsvarande upphovsrättsliga kraven.

Ytterligare en skillnad mellan den formgivningsrättsliga citatregeln och den upphovsrättsliga citatregeln står att finna i upphovsmannens ideella rätt. Den

upphovsrättsliga namngivelserätten och upphovsmannens respekträtt har ingen motsvarighet på formgivningingsrättens område men inskränker citaträtten på upphovsrättens område. I linje med vad Schovsbo anför är den upphovsrättsliga citatregelns tillämpningsområde sammanfattningsvis i vissa fall snävare än den formgivningingsrättsliga citatregelns tillämpningsområde. Detta kan i sin tur leda till att det upphovsrättsliga sanktionssystemet kan bli tillämpligt avseende en citering, trots att citeringen är tillåten enligt den formgivningingsrättsliga citatregeln.

I detta avseende kan dock påpekas att EU-domstolen i Dior-målet gjorde bedömningen att det upphovsrättsliga skyddet inte kunde vara mer vidsträckt än det varumärkesrättsliga skyddet när den aktuella återgivningen varit tillåten enligt de varumärkesrättsliga reglerna. Kur förespråkar att avgörandet ska vara ledande även på formgivningingsrättens område. I Dior-målet var det fråga om återgivning i reklam. Kur förespråkar att det upphovsrättsliga skyddets räckvidd dessutom kan inskränkas till förmån för formgivningingsrättsliga intressen i ytterligare ett antal situationer.

Det kan dock konstateras att Kurs resonemang innebär att det upphovsrättsliga skyddet urholkas. Det kan i sin tur argumenteras för att detta går emot intresset av att upprätthålla en hög skyddsnivå till förmån för rättighetsinnehavare och att syftet med upphovsrätten därför undergrävs. Det omvända resonemanget innebär i stället att upphovsrättsliga intressen skulle ges företräde framför formgivningingsrättsliga intressen. Intresset av att främja intellektuellt skapande står alltså mot intresset av att säkerställa den inre marknadens funktion i nu nämnda fall.

Det råder visserligen ingen hierarki mellan de olika skyddstyperna. Mot bakgrund av att EU-domstolen specifikt har uttalat att formskyddet inte får leda till att syftet med och effektiviteten av respektive skydd undergrävs lutar dock slutsatsen åt att upphovsrättsliga intressen skulle ges företräde i förevarande fall, varvid Kurs resonemang inte skulle äga giltighet. Det ska samtidigt påpekas att upphovsrätten såväl som formgivningingsrätten syftar till att främja innovation och kreativitet och att resonemanget inte nödvändigtvis behöver innebära att syftet med upphovsrätten därför undergrävs. I sådana fall äger Kurs resonemang giltighet.

Avseende alster som omfattas av dubbla skydd är det även möjligt att en situation uppstår där ett citat anses vara förenligt med den upphovsrättsliga citatregeln men inte med den formgivningingsrättsliga citatregeln. Detta kan exempelvis bero på att citeringen inte har ett bakomliggande kommersiellt syfte. Det kan även bero på att kravet på källangivelse inte anses uppfyllt enligt den formgivningingsrättsliga citatregeln, eftersom sistnämnda regel inte ger utrymme för några undantag i detta avseende.

Exemplen illustrerar ytterligare en konfliktyta där upphovsrättsliga intressen står mot formgivningrättsliga intressen. I detta avseende står kommersiella intressen i stället mot intresset av yttrandefrihet. Det kan diskuteras huruvida EU-domstolens resonemang i Dior-målet kan anses ge ledning i dessa fall, på så sätt att det formgivningrättsliga skyddet inte kan sägas vara mer långtgående än det upphovsrättsliga skyddet när den aktuella återgivningen har varit tillåten enligt de upphovsrättsliga reglerna men inte enligt de formgivningrättsliga reglerna. Eftersom yttrandefrihetens status som grundläggande rättighet är stark i jämförelse med rätten till immateriell egendom talar detta för att det upphovsrättsligt anknutna intresset ska ges företräde framför det formgivningrättsliga intresset. Samtidigt kan ifrågasättas huruvida ett sådant utfall skulle innebära att en skälig avvägning uppnås mellan inblandade rättigheter och intressen. I Europadomstolens praxis har exempelvis yttrandefrihetens tyngd relaterats till den typ av diskurs eller information som det är fråga om.

6.2 Sammanfattande slutsatser

Det här examensarbetet syftar till att göra en kartläggning av citaträttens område och till att undersöka vilka möjligheter det finns att citera från skyddade verk och andra alster. Det kan sammanfattningsvis konstateras att frågan hur långt citaträtten sträcker sig inte kan besvaras generellt och heltäckande eftersom möjligheten att citera beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Undersökningen har i detta avseende därför fokuserat på att identifiera de rättsliga ramarna för citaträttens område och på att precisera innebörden av de faktorer som avgör huruvida ett citat är tillåtet eller inte.

Vad gäller frågan om citaträttens bevekelsegrunder kan konstateras att yttrandefrihet, pressfrihet och friheten för konsten utgör motiven bakom den upphovsrättsliga citaträtten. Den formgivningrättsliga citaträtten bygger på ekonomiska motiv, såsom intresset av att främja innovation.

Frågan huruvida svensk rätt uppfyller de EU-rättsliga kraven kan i princip besvaras jakande vad avser möjligheten att citera på upphovsrättens område. Dock kan förarbetsuttalandena angående citatregelns tillämplighet i förhållande till konstverk och den svenska konstruktionen med en särskild konstci-tatregel ifrågasättas ur ett EU-rättsligt perspektiv. I detta avseende får även frågan om den upphovsrättsliga citaträttens bevekelsegrunder betydelse eftersom det kan argumenteras för att svensk rätt i dess nuvarande utformning inskränker användarnas yttrandefrihet och informationsfrihet samt friheten för konsten på ett otillbörligt sätt. Dessutom uppfyller svensk rätt inte de EU-rättsliga kraven i formellt hänseende vad gäller implementeringen av trestegs-regeln i artikel 5.5 i Infosoc-direktivet och det uttryckliga kravet i artikel 5.3 d i Infosoc-direktivet att ett citat ska ha ett bakomliggande syfte. På formgivningrättens område kan emellertid fastställas att svensk rätt överensstämmer med de EU-rättsliga kraven.

Frågan om det föreligger skillnader och likheter mellan den upphovsrättsliga citaträtten och den formgivningsrättsliga citaträtten kan också besvaras ja-kande. Utredningen ger för handen att det i många avseenden föreligger skillnader citatreglerna emellan, även om vissa likheter kan identifieras. Skillnaderna påverkar i sin tur möjligheten att citera ur alster som omfattas av dubbla skydd.

Generellt sett är den formgivningsrättsliga citaträtten mer vidsträckt än den upphovsrättsliga citaträtten. Det kan därför uppstå situationer där ett citat är förenligt med det formgivningsrättsliga regelverket, men inte med det upphovsrättsliga regelverket. Konsekvensen blir då att den upphovsrättsliga citatregeln får en inskränkande verkan även på formgivningsrättens område. Dessutom kan den omvända situationen uppstå, där ett citat är förenligt med det upphovsrättsliga regelverket men inte med det formgivningsrättsliga regelverket. På så sätt leder regeldiskrepansen i sin tur till att olika grundläggande rättigheter och intressen ställs mot varandra. Regeldiskrepansen kan därför leda till konsekvenser avseende exempelvis rättighetsinnehavarnas rätt till immateriell egendom och användarnas yttrandefrihet. Frågan om vilka grundläggande rättigheter och intressen som ska ges försteg framför andra kan eventuellt lösas genom att tillämpa EU-domstolens resonemang i Dior-målet.

Mot bakgrund av det ovanstående kan det ifrågasättas huruvida det är lämpligt att upprätthålla ett system som tillåter sådan regeldiskrepans som det nu är fråga om. Användarna av skyddade alster måste i det närmaste vara immaterialrättsexperter för att kunna förstå och tillämpa regelverket korrekt. Visserligen värderas rättighetsinnehavarnas intresse av en hög skyddsnivå högt men samtidigt har EU-domstolen uttalat att citaträtten utgör en faktisk rättighet till förmån för användarna av skyddade alster, åtminstone vad gäller upphovsrättens område. Det kan på så sätt argumenteras för att regelverkets nuvarande utformning gör det svårt för användarna av skyddade alster att utöva sina rättigheter. En vidare utredning av lämpligheten i regelverkets nuvarande utformning faller dock utanför ramen för den aktuella uppsatsen. Frågan om eventuell reform får därför bli föremål för en annan uppsats.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Tryckta källor

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1956:25 Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk.

SOU 1990:30 Översyn av upphovsrättslagstiftningen.

SOU 2000:79 Mönster, Form, Design, Förslag till genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv om mönsterskydd m.m.

Ds 2003:35 Upphovsrätten i informationssamhället - genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m.

Ds 2005:54 Upphovsrätt och handlingsoffentlighet.

Propositioner

Prop. 1960:17 med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk m.m.

Prop. 1975/76:209 om ändring i regeringsformen.

Prop. 1992/93:214 om ändringar i upphovsrättslagen.

Prop. 1993/94:109 Fotografirättens integration i upphovsrättslagen.

Prop. 2001/02:121 Genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv om mönsterskydd, m.m.

Prop. 2004/05:110 Upphovsrätten i informationssamhället – genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m.

Prop. 2021/22:278 Upphovsrätten på den digitala inre marknaden.

Utskottsbetänkanden

Bet. 1 LU 1960:41 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m., dels Kungl. Maj:ts proposition rörande Sveriges anslutning till vissa internationella överenskommelser på upphovsrättens område, dels Kungl. Maj:ts proposition rörande godkännande av europeisk överenskommelse om skydd för televisionsutsändningar, dels ock i ämnet väckta motioner.

Bet. 1992/93:LU44 Ändringar i upphovsrättslagen.

Bet. 2022/23:NU6 Upphovsrätten på den digitala inre marknaden.

Riksdagsskrivelser

Rskr. 1960:406.

Rskr. 1992/93:413.

Rskr. 2022/23:41.

Europeiska unionen

Förklaringar avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna, EUT C 303, 14.12.2007, s. 17–35.

Förklaringar om bestämmelser i fördragen, EUT C 202, 7.6.2016, s. 337–361.

Europeiska kommissionen

Green Paper on the legal protection of industrial design of June 1991 (III/F/5131191-EN).

Explanatory Memorandum to the Proposal for a European Parliament and Council Regulation on the Community Design of 3 December 1993, COM(93) 342 final.

Explanatory Memorandum to the Proposal for a European Parliament and Council Directive on the legal protection of designs of 3 December 1993, COM(93) 344 final.

Explanatory Memorandum to the Proposal for a European Parliament and Council Directive on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the Information Society of 10 December 1997, COM(97) 628 final.

Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, rådet och Europeiska ekonomiska och sociala kommittén, av den 16 juli 2008, En europeisk strategi för industriell äganderätt, KOM(2008) 465 slutlig.

Commission Staff Working Document, Evaluation of EU legislation on design protection of 6 November 2020, SWD(2020) 264 final.

Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet och rådet, av den 4 juni 2021, Vägledning om artikel 17 i direktivet 2019/790 om upphovsrätt på den digitala inre marknaden, COM(2021) 288 final.

Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om ändring av rådets förordning (EG) nr 6/2002 om gemenskapsformgivning och om upphävande av kommissionens förordning (EG) nr 2246/2002, av den 28 november 2022, COM(2022) 666 final.

Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om formskydd (omarbetning), av den 28 november 2022, COM(2022) 667 final.

Övriga källor

Svensson, Mathilda: Citaträtten styrs av luddiga regler. Dagens Nyheter söndagen den 28 juli 2013.

LITTERATUR

Aplin, Tanya och Bently, Lionel (2020), *Global Mandatory Fair Use – The Nature and Scope of the Right to Quote Copyright Works*. Cambridge University Press, Cambridge Storbritannien.

Arvidsson, Niklas (2019), 'Begreppet sedvana', i: Dahlman, Christian och Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp*. Studentlitteratur, Lund.

Axhamn, Johan (2008), 'Respekträttsligt skydd för upphovsmannens anseende och egenart. Några reflektioner med anledning av NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott).' *Nordiskt Immaterialt Rättsskydd* häfte 5 2008 s. 460–501.

Axhamn, Johan (2016), 'Striving for Coherence in EU Intellectual Property Law: A Question of Methodology' i: Karnell, Gunnar (red.), *Liber amicorum Jan Rosén*. eddy.se ab, Visby s. 35–60.

Axhamn, Johan (2022), 'Är Patent- och marknadsöverdomstolen en prejudikatinstans på immaterialrättsområdet?' *Nordiskt Immaterialt Rättsskydd* häfte 3 2022 s. 338–355.

Barendt, Eric (2005), *Freedom of Speech*. 2 uppl., Oxford University Press, Oxford, Storbritannien.

Baumann, Clara (2019), *Intrång eller kreativt skapande? - Om balansering av upphovsrätt och andra grundläggande rättigheter i ljuset av sampling*. Lunds universitet.

Berglöf, Stefan (2016), *Citaträtt – En komparativ studie av citaträttens gränser*. Uppsala universitet.

Bernitz, Ulf (1997), 'Skydd för offentliga konstverk mot förvanskning och förstöring', i: Hagström, Viggo; Lødrup, Peter; Aarbakke, Magnus (red.), *Ånd og rett – Festskrift til Birger Stuevold Lassen*. Universitetsforlaget, Oslo s. 115—126.

Bernitz, Ulf (2020), 'EU-rätt och nationell upphovsrätt – finns det kvar några nationella delar som inte berörs av EU-rätten?' *Nordiskt Immaterialt Rättskydd* häfte 1 2020 s. 71–77.

Bernitz, Ulf; Nordell, Per Jonas; Rosén, Jan och Sandgren, Claes (2020), *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*. 15 uppl., eddy.se ab, Visby.

Bjarnadóttir, Guðrún Björk (2020), 'What is There Left to Harmonize?' *Nordiskt Immaterialt Rättskydd* häfte 1 2020 s. 145–147.

Björkenfeldt, Mats (2016), 'Offentlig konst mindre offentlig. Kommentar till Högsta domstolens beslut den 4 april 2016 (NJA 2016 s. 212)'. *Nordiskt Immaterialt Rättskydd* häfte 3 2016 s. 310–324.

Cornwell, Jane (2019), 'Nintendo v BigBen and Acacia v Audi; Acacia v Porsche: design exceptions at the CJEU'. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, vol. 14 nr. 1, s. 51–61.

Dreier, Thomas (2010), 'Limitations: The Centerpiece of Copyright in Distress – An Introduction'. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, vol. 1 nr 2, s. 50–54.

Ficsor, Mihály (2003), *Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms*. WIPO, Genève Schweiz.

Gehlin, Jan (1983), *Upphovsrätt för författare*. Bo Heurling AB, Stockholm.

Geiger, Christophe och Schönherr, Franciska (2012), 'Defining the Scope of Protection in the EU: The Need to Reconsider the Acquis regarding Exceptions and Limitations', i: Synodinou, Tatiana-Eleni (red.), *Codification of European Copyright Law – Challenges and Perspectives*. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, Nederländerna.

Geiger, Christophe; Schönherr, Franciska; Stamatoudi, Irini; Torremans, Paul och Karapapa, Stavroula (2021), 'The Information Society Directive – Article 5: Exceptions and limitations', i: Stamatoudi, Irini och Torremans, Paul (red.), *EU Copyright Law – A Commentary*. 2 uppl., Edward Elgar Publishing, Cheltenham Storbritannien/Northampton USA s. 310–351 (p. 11.68–11.125).

Gilborne, Linn (2005), *Upphovsrättsligt skyddsomfång för populärmusik*. Lunds universitet.

Hettne, Jörgen (2011), 'Direkt effekt av fördragsbestämmelser', i: Hettne, Jörgen och Otken Eriksson, Ida (red.), *EU-rättslig metod – Teori och genomslag i svensk rättstillämpning*. 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Holmberg, Erik; Stjernquist, Nils; Isberg, Magnus; Eliasson, Marianne och Regner, Göran: *Grundlagarna – RF, SO, RO* (2019-07-03, version 3A, JUNO).

Hui, Alan och Döhl, Frédéric (2021), 'Collateral Damage: Reuse in the Arts and the New Role of Quotation Provisions in Countries with Free Use Provisions After the ECJ's Pelham, Funke Medien and Spiegel Online Judgments'. *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law* vol. 52 nr 7 s. 852–892.

Jareborg, Nils (2004), 'Rättsdogmatik som vetenskap.' *Svensk Juristtidning* häfte 1 2004 s. 1–10.

Kleineman, Jan (1994/1995), 'Till frågan om rättsvetenskapen som omedelbart verkande rättskälla.' *Juridisk Tidskrift* häfte 4 1994/95 s. 621–646.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur, Lund s. 21–46.

Kur, Annette (2020), 'The EU Design Approach – what is left and what is right?' *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd* häfte 2 2020 s. 230–245 (cit. Kur (2020a)).

Kur, Annette (2020), 'Unite' de l'art is here to stay—Cofemel and its consequences. *Journal of Intellectual Property Law & Practice* vol. 15 nr 4, s. 290–300 (cit. Kur (2020b)).

Kur, Annette; Levin, Marianne och Schovsbo; Jens (2018), 'The EU Design Approach – a global appraisal', i: Kur, Annette; Levin, Marianne och Schovsbo; Jens (red.), *The EU Design Approach – a global appraisal*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham Storbritannien/Northampton USA s. 251–271.

Levin, Marianne och Hellstadius Åsa (2019), *Lärobok i immaterialrätt*. 12 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Ljungman, Seve (1976), 'Upphovsrättens funktion i dagens samhälle – En diskussion kring ifrågasatt omvärdering av de nordiska upphovsrättslagarnas grundprinciper.' *Nordiskt Immaterialt Rättsskydd* häfte 1 1976 s. 93–105.

Masouyé, Claude (1978), *Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (Paris Act, 1971)*. WIPO, Genève Schweiz.

Maunsbach, Ulf och Wennersten, Ulrika (2022), *Grundläggande immaterialrätt*. 5 uppl., Gleerups Utbildning, Malmö.

Musker, David (2017), '‘Making citations’—mystery or mistranslation? The Opinion of Advocate General Bot in Nintendo v BigBen.' *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, vol. 12 nr. 10, s. 834–836.

Mönsterskyddslag (1970:485), Lexino, 2017-07-27 (JUNO).

NE Nationalencyklopedin (2018), *NE:s stora engelska ordbok*. NE Nationalencyklopedin.

Nelin, Petter (2007), *Upphovsrätt och yttrandefrihet - En studie av svensk och amerikansk rätt*. Lunds universitet.

Nordell, Per Jonas (2003), 'Den ideella rättens natur och tvingande oöverlåtbarhet', i: Bryde Andersen, Mads; Heide-Jørgensen, Caroline; Schovsbo, Jens (red.), *Festskrift til Mogens Koktvedgaard*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Köpenhamn s. 383–408.

Oesch, Rainer (1997), 'Bildcitater.' *Nordiskt Immaterialt Rättsskydd* häfte 3–4 1997 s. 438–453.

Olsson, Henry (2018), *Copyright – svensk och internationell upphovsrätt*. 10 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

- Olsson, Henry och Rosén, Jan: *Upphovsrättslagstiftningen – En kommentar* (2019-01-15, version 4A, JUNO).
- Peczenik, Aleksander (1995), *Juridikens teori och metod*. Fritzes, Stockholm.
- Pila, Justine och Torremans, Paul L.C. (2019), *European Intellectual Property Law*. 2 uppl., Oxford University Press, Oxford Storbritannien.
- Regeringsformen (1974:152), Lexino, 2022-07-01 (JUNO).
- Reichel, Jane (2018), 'EU-rättslig metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur, Lund s. 109–142.
- Rendas, Tito (2018), 'Copyright, Technology and the CJEU: An Empirical Study'. *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law* vol. 49 nr 2 s. 153–184.
- Ricketson, Sam och Ginsburg, Jane (2022), *International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond*. 3 uppl., Oxford University Press, Oxford Storbritannien.
- Rognstad, Ole-Andreas (2020), 'Det nordiske "handlingsrommet" på opphavsrettsområdet i lys av EU-/EØS-retten – særlig om enerettighetene'. *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd* häfte 1 2020 s. 78–95.
- Rosati, Eleonora (2019), *Copyright and the Court of Justice of the European Union*. Oxford University Press, Oxford Storbritannien.
- Rosati, Eleonora (2020), 'Round-up of CJEU copyright decisions in 2019'. *Journal of Intellectual Property Law & Practice* vol. 15 nr 4 s. 264–275.
- Rosén, Jan (1993/1994), 'Moral Right in Nordic Law – Statutory Rules and Relevant Court Practice.' *Juridisk Tidskrift* häfte 4 1993/94 s. 761–771.
- Rosenmeier, Morten (2016), 'EU-rettens betydning for den ophavsretlige sondring mellem offentlig og privat'. *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd* häfte 5 2016 s. 441–478.
- Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*. 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.
- Schovsbo, Jens (2020), 'Design Protection in the Nordic countries: Welcome to the smörgåsbord'. *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd* häfte 2 2020 s. 323–343.

Spintig, Christian (2018), 'Article 20 – Limitation of the rights conferred by a Community design', i: Hasselblatt, Gordian N. (red.), *Community Design Regulation – Article-by-Article Commentary*. 2 uppl., Beck, München Tyskland, Hart, Oxford Storbritannien och Nomos, Baden-Baden Tyskland s. 225–231.

Stone, David (2016), *European Union Design Law – a Practitioners Guide*. 2 uppl., Oxford University Press, Oxford Storbritannien.

Stone, David (2017), 'Design law misplayed in Nintendo AG Opinion'. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, vol. 12 nr 7, s. 558–564.

Strömholm, Stig (1969), 'Inledning till personlighetsskyddet inom immateriäl rätten.' *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd* häfte 3 1969 s. 207–232.

Strömholm, Stig (1975), 'Upphovsmannens ideella rätt – några huvudlinjer.' *Tidsskrift för rettsvetenskap* 1975 s. 289–338.

Torremans, Paul L.C. (2014), 'Ashby Donald and others v France, application 36769/08, EctHr, 5th section, judgment of 10 January 2013'. *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, vol. 4 nr 1, s. 95–99.

Torremans, Paul L.C. (2015), 'Copyright (and Other Intellectual Property Rights) as a Human Right', i: Torremans, Paul L.C. (red.), *Intellectual Property Law and Human Rights*. 3 uppl., Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, Nederländerna s. 221–254.

von Lewinski, Silke (2008), *International copyright law and policy*. Oxford University Press, Oxford Storbritannien.

von Lewinski, Silke (2010), 'Article 5 Exceptions and Limitations', i: Walther, Michel M. och von Lewinski, Silke (red.), *European Copyright Law – A Commentary*. Oxford University Press, Oxford Storbritannien s. 1013–1062 (p. 11.5.1–11.5.80).

Wennersten, Ulrika (2014), *Immateriell rätt och skydd av samhällsideal*. Juridiska fakulteten Lunds universitet, Lund.

Wennersten, Ulrika (2020), 'EU-rättsligt oreglerade områden inom upphovsrätten – ett svenskt perspektiv.' *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd* häfte 1 2020 s. 154–174.

WIPO (1971), *Records of The Intellectual Property Conference of Stockholm (1967)*. WIPO, Genève Schweiz.

Rättsfallsförteckning

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Sporrong och Lönnroth mot Sverige [Plenum] (7151/75; 7152/75) dom den 23 september 1982.

Hertel mot Schweiz (59/1997/843/1049) dom den 25 augusti 1998.

Nilsen och Johnsen mot Norge (23118/93) dom den 25 november 1999.

VgT Verein gegen Tierfabriken mot Schweiz (24699/94) dom den 28 juni 2001.

Krone Verlag GmbH & Co. Kg mot Österrike (34315/96) dom den 26 februari 2002.

Öneryildiz v. Turkey [GC] (48969/99) dom den 30 november 2004.

Melnychuk mot Ukraina (28743/03) beslut den 5 juli 2005.

Anheuser-Busch Inc. mot Portugal [GC] (73049/01) dom den 11 januari 2007.

Axel Springer AG mot Tyskland [GC] (39954/08) dom den 7 februari 2012.

Mouvement raëlien Suisse mot Schweiz [GC] (16354/06) dom 13 juli 2012.

Ashby Donald m.fl. mot Frankrike (36769/08) dom den 10 januari 2013.

Fredrik Neij och Peter Sunde Kolmisoppi mot Sverige (40397/12) beslut 19 februari 2013.

Europeiska unionens domstol

Mål 6/64 *Costa mot E.N.E.L.*, EU:C:1964:66.

Mål 283/81 *CILFIT mot Ministero della sanità*, EU:C:1982:335.

C-61/94 *kommissionen mot Tyskland*, EU:C:1996:313.

C-337/95 *Parfums Christian Dior mot Evora*, EU:C:1997:517.

C-63/97 *BMW*, EU:C:1999:82.

C-478/99 *kommissionen mot Sverige*, EU:C:2002:281.

C-245/00 *SENA*, EU:C:2003:68.

Förenade målen C-397/01–C-403/01 *Pfeiffer m.fl.*, EU:C:2004:584.

C-100/02 *Gerolsteiner Brunnen*, EU:C:2004:11.

C-371/02 *Björnekulla Fruktindustrier*, EU:C:2004:275.

C-105/03 *Pupino*, EU:C:2005:386.

C-228/03 *Gillette Company och Gillette Group Finland*, EU:C:2005:177.

C-212/04 *Adeneler m.fl.*, EU:C:2006:443.

C-306/05 *SGAE*, EU:C:2006:764.

C-275/06 *Promusicae*, EU:C:2008:54.

C-456/06 *Peek & Cloppenburg*, EU:C:2008:232.

C-5/08 *Infopaq International*, EU:C:2009:465.

Förenade målen C-403/08 och C-429/08 *Football Association Premier League m.fl.*, EU:C:2011:631.

C-467/08 *Padawan*, EU:C:2010:620.

Förenade målen C-431/09 och C-432/09 *Airfield och Canal Digitaal*, EU:C:2011:648.

C-70/10 *Scarlet Extended*, EU:C:2011:771.

C-135/10 *SCF*, EU:C:2012:140.

GA Trstenjak i C-145/10 *Painer*, EU:C:2011:239.

C-145/10 *Painer*, EU:C:2011:798.

C-162/10 *Phonographic Performance (Ireland)*, EU:C:2012:141.

C-283/10 *Circul Globus București*, EU:C:2011:772

C-302/10 *Infopaq International*, EU:C:2012:16.

C-360/10 *SABAM*, EU:C:2012:85.

C-488/10 *Celaya Emparanza y Galdos Internacional*, EU:C:2012:88.

C-510/10 *DR och TV2 Danmark*, EU:C:2012:244.

C-617/10 *Åkerberg Fransson*, EU:C:2013:105.

C-5/11 *Donner*, EU:C:2012:370.

C-399/11 *Melloni*, EU:C:2013:107.

C-607/11 *ITV Broadcasting m.fl.*, EU:C:2013:147.

C-195/12 *IBV & Cie*, EU:C:2013:598.

C-314/12 *UPC Telekabel Wien*, EU:C:2014:192.

C-351/12 *OSA*, EU:C:2014:110.

C-435/12 *ACI Adam m.fl.*, EU:C:2014:254.

C-466/12 *Svensson m.fl.*, EU:C:2014:76.

C-117/13 *Eugen Ulmer*, EU:C:2014:2196.

C-201/13 *Deckmyn och Vrijheidsfonds*, EU:C:2014:2132.

C-516/13 *Dimensione Direct Sales och Labianca*, EU:C:2015:315.

C-572/13 *Hewlett-Packard Belgium*, EU:C:2015:750.

C-580/13 *Coty Germany*, EU:C:2015:485.

C-350/14 *Lazar*, EU:C:2015:802.

C-441/14 *DI*, EU:C:2016:278.

C-547/14 *Philip Morris Brands m.fl.*, EU:C:2016:325.

C-117/15 *Reha Training*, EU:C:2016:379.

C-160/15 *GS Media*, EU:C:2016:644.

C-301/15 *Soulier och Doke*, EU:C:2016:878.

Yttrande 3/15 (*Marrakechfördraget om tillgång till publicerade verk*), EU:C:2017:114.

C-601/15 *PPU N.*, EU:C:2016:84.

C-610/15 *Stichting Brein*, EU:C:2017:456.

AG Bot i förenade målen C-24/16 och 25/16 *Nintendo*, EU:C:2017:146.

Förenade målen C-24/16 och C-25/16 *Nintendo*, EU:C:2017:724.

C-265/16 *VCAST*, EU:C:2017:913.

C-149/17 *Bastei Lübbe*, EU:C:2018:841.

C-161/17 *Renckhoff*, EU:C:2018:634.

C-180/17 *Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* (överklagandets suspensiva verkan), EU:C:2018:775.

C-345/17 *Buivids*, EU:C:2019:122.

C-469/17 *Funke Medien NRW*, EU:C:2019:623.

GA Szpunar i C-476/17 *Pelham m.fl.*, EU:C:2018:1002.

C-476/17 *Pelham m.fl.*, EU:C:2019:624.

GA Szpunar i C-516/17 *Spiegel Online*, EU:C:2019:16.

C-516/17 *Spiegel Online*, EU:C:2019:625.

C-572/17 *Syed*, EU:C:2018:1033.

C-683/17 *Cofemel*, EU:C:2019:721.

C-753/18 *Stim och SAMI*, EU:C:2020:268.

C-237/19 *Gömböc*, EU:C:2020:296.

C-401/19 *Polen mot parlamentet och rådet*, EU:C:2022:297.

C-637/19 *BY*, EU:C:2020:863.

Högsta domstolen

NJA 1967 s. 150.

NJA 1971 s. 226.

NJA 1974 s. 94.

NJA 1975 s. 679.

NJA 1979 s. 352.

NJA 1980 s. 123.

NJA 1985 s. 909.

NJA 1986 s. 702.

NJA 1988 s. 715.

NJA 1993 s. 263.

NJA 1996 s. 354.

NJA 1996 s. 712.

NJA 1998 s. 838.

HD:s beslut den 13 oktober 2003, mål nr T 2004-03.

NJA 2007 s. 747.

NJA 2008 s. 309.

NJA 2012 s. 975.

NJA 2016 s. 212.

NJA 2019 s. 423.

NJA 2020 s. 293.

HD:s beslut, den 20 december 2022, mål nr Ö 5978-21.

Patent- och marknadsöverdomstolen

PMÖD 2018:2.

Göta hovrätt

Göta hovrätts dom den 16 april 2003, mål nr T 60-02.